

ISSN 2520-2057

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 22 (62) / 2018
3 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 22 (62)

3 том

Київ 2018

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **НЭБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; НЭБ elibrary.ru; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; Scholar Steer; Eurasian Scientific Journal Index; Academic keys; Російський імпакт-фактор; Наукова періодика України; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)
Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Голега Ірина Миколаївна, Ковпик Ольга Сергіївна**
ПРОБЛЕМИ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ..... 6
- Журавель Дар'я Вячеславівна, Байназаров Анатолій Михайлович**
ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ 11
- Канарик Юлія Сергіївна, Павленко Дмитро Юрійович**
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ 15
- Килинник Наталія Олександрівна, Ковальчук Ірина Анатоліївна**
ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ 18
- Овсяннікова Ольга Олександрівна, Галайдик Анастасія Русланівна**
АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ АСПЕКТІВ СУДУ ПРИСЯЖНИХ
ЯК ІНСТРУМЕНТУ НАРОДОВЛАДДЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ РЕАЛІЙ ... 24
- Сільченко Вероніка Віталіївна, Володіна Оксана Олександрівна**
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА ОРГАНІВ В УКРАЇНІ..... 29
- Степлюк Катерина Вячеславівна**
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ 33

Голега Ірина Миколаївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Голега Ирина Николаевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Golega Irina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Ковпик Ольга Сергіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ковпик Ольга Сергеевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kovpyk Olha

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Усманов Юрій Ільдарович

кандидат юридичних наук, асистент,

асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Усманов Юрий Ильдарович

кандидат юридических наук, ассистент,

ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Usmanov Yuri

Candidate of Legal Sciences, Assistant,

Assistant Lecturer of the International Law Department

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРОБЛЕМИ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМЫ РАТИФИКАЦИИ РИМСКОГО СТАТУТА В УКРАИНЕ

PROBLEMS OF RATIFICATION OF THE ROME STATUTE IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена причинам зволікань, які постали на шляху до ратифікації Римського статуту. Зокрема, розглядається висновок Конституційного Суду України щодо невідповідності Римського статуту Конституції України. Наводяться думки юристів, які наголошують на тому, що Висновок був наданий завчасно, до початку функціонування Міжнародного кримінального суду. Також з'ясовується ставлення суспільства до ратифікації Римського статуту на початку 2000-х років, і про те як воно змінилося після кривавих подій на Майдані, анексії Криму та бойових дій на Сході України. Наводиться пояснення представників влади стосовно відстрочення ратифікації на «трирічний термін». Підкреслено, що ратифікація Римського статуту – це одне із зобов'язань, яке передбачено Угодою про Асоціацію з Європейським Союзом.

Зроблено акцент на ролі і важливій участі громадянськості в прискоренні ратифікації Римського статуту задля відновлення справедливості та притягнення до відповідальності винних у скоєнні міжнародних злочинів.

Ключові слова: принцип комплементарності, Міжнародний кримінальний суд, Римський Статут, ратифікація, міжнародні зобов'язання України.

Анотація. Стаття посвячена причинам промедлений, которые появились на пути к ратификации Римского статута. В частности, рассматривается заключение Конституционного Суда Украины о несоответствии Римского статута Конституции Украины. Приводятся мнения юристов, которые отмечают, что Вывод был предоставлен заблаговременно, до начала функционирования Международного уголовного суда. Также выясняется отношение общества к ратификации Римского статута в начале 2000-х годов, и о том, как оно изменилось после кровавых событий на Майдане, аннексии Крыма и боевых действий на Востоке Украины. Приводится объяснение представителей власти относительно отсрочки ратификации на «трехлетний срок». Подчеркнуто, что ратификация Римского статута – это одно из обязательств, которое предусмотрено Соглашением об ассоциации с Европейским Союзом.

Сделан акцент на роли и важной участия общественности в ускорении ратификации Римского статута для восстановления справедливости и привлечения к ответственности виновных в совершении международных преступлений.

Ключевые слова: принцип комплементарности, Международный уголовный суд, Римский Статут, ратификация, международные обязательства Украины.

Summary. The article is devoted to the causes of procrastination that arose on the way to ratification of the Rome Statute. In particular, the conclusion of the Constitutional Court of Ukraine regarding the inconsistency of the Rome Statute of the Constitution of Ukraine is considered. The opinions of lawyers are emphasized, which emphasize that the Opinion was provided in advance, prior to the operation of the International Criminal Court. It also reveals the attitude of society to the ratification of the Rome Statute in the early 2000s, and how it changed after the bloody events on the Maidan, the annexation of the Crimea and hostilities in the East of Ukraine. The explanation of the authorities regarding the postponement of ratification for a «three-year term» is provided. It is emphasized that the ratification of the Rome Statute is one of the obligations stipulated by the Association Agreement with the European Union.

The emphasis is placed on the role and importance of public participation in accelerating the ratification of the Rome Statute in order to restore justice and bring to justice the perpetrators of international crimes.

Key words: the principle of complementarity, the International Criminal Court, the Rome Statute, ratification, the international obligations of Ukraine.

Постановка проблеми. У 2018 році міжнародне співтовариство відзначало 20-ту річницю прийняття Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. Не зважаючи на те, що Україна брала активну участь у розробці Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі — РС МКС) і підписала його 20 січня 2000 року, навіть через 18 років не відбулося його ратифікації. Це питання є актуальним і дискусійним як на науковому рівні, так і серед громадянськості. Особливої значимості проблема нератифікації набула після трагічних подій, що розпочалися в листопаді 2013 року. Лідери Майдану неодноразово обіцяли забезпечити негайну ратифікацію РС з метою притягнення до відповідальності винних у масових порушеннях прав людини під час подій, пов'язаних із Майданом. Після початку збройного конфлікту, анексії Криму, воєнних дій в Донецькій і Луганській областях, а також нещодавніх подій, що відбулися в Азовському морі та Керченській протоці, питання відповідальності за серйозні міжнародні злочини стало ще більш актуальним.

Обрана тема досліджувалась такими науковцями як М. М. Гнатівським, О. В. Задорожнім, П. Д. Пилипенко, С. П. Кучевською, О. В. Сенаторовою та В. Є. Скоморохою.

Весь спектр проблем науковцями на даний час не досліджений, адже виникають все нові обставини щодо реальних причин затримки в ратифікації РС МКС, які потребують подальшого дослідження в світлі теперішніх подій.

Метою даної статті є аналіз причин зволікання на шляху до ратифікації Україною РС МКС та можливі варіанти владнання всіх необхідних питань, враховуючи переваги, які отримає Україна після імплементації РС в національне законодавство, що допоможуть їй заповнити прогалини права і його застосування при здійсненні правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Проблема ратифікації РС виникла ще з самого початку його підписання в 2000-му році в період президентства Леоніда Кучми, який не подав його на ратифікацію до Верховної ради, а відправив до Конституційного суду України (далі — КСУ), а той у 2001 році визнав ратифікацію неконституційною. В даному висновку головна теза заключається в тому, що РС визнається таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та ст. 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції» [1]. Складається враження, що керівництво нашої держави вже протягом кількох

років побоюється саме цієї фрази, що МКС доповнює національні органи правосуддя. Можливо це саме побоювання того, що МКС стане над національними судами чи перебере на себе більшу частину їх повноважень. Однак, саме комплементарний характер діяльності Суду дає змогу зрозуміти, що МКС аж ніяк не збирається узурпувати судову владу чи перебрати її повноваження. П. Д. Пилипко зазначає, що суть цієї так званої засади комплементарності якраз і полягає в тому, що МКС не доповнює, а діє в поєднанні, разом, паралельно з судовими органами країн-учасниць РС. Англійське слово «complementary» та французьке «complementaire», як виявляється, мають латинське походження і крім свого основного значення — «додатковий» тлумачаться також як: узгоджувати разом, допомагати зробити один одного краще, разом доповнювати [2, с. 4]. Стаття 17 РС подає тлумачення «засади комплементарності», в якій наголошується, що «справа про кримінальне переслідування є підсудною МКС лише тоді, коли держава, громадянином якої є особа, не має волі або не здатна провести ефективне розслідування вчиненого нею злочину» [3]. На нашу думку, слушне зауваження зробив М. М. Гнатівський, зазначаючи, що висновок у справі про Римський статут було надано КС України у той час, коли не існувало жодної практики застосування принципу комплементарності власне МКС (який почав функціонувати лише у 2003 році) та його тлумачень Асамблеєю держав-учасниць. На сьогодні ж варто погодитися з твердженням О. В. Задорожного, що принцип комплементарності є не проблемою, а, навпаки, гарантією від неправомірного втручання Міжнародного кримінального суду у компетенцію національних судових органів, і покликаний не обмежити обсяг суверенітету держави, а, навпаки, захистити його [4]. Виходячи з вище викладеного, науковці і сама громадськість розуміють, що основою діяльності МКС є допомога тим країнам, які з ним співпрацюють. Впровадження МКС сприятиме цілісності системи правосуддя України шляхом заповнення тих прогалини, які національні органи правосуддя не здатні подолати самі.

Якщо на початку 2000-х років не було бурхливої реакції з боку народу, то в 2013 році українське суспільство в прямому сенсі почало боротися за інтеграцію України в Європейський Союз, за підписання Угоди про асоціацію України з ЄС (далі — Угоди), яка містить в собі статтю присвячену імплементації РС МКС. Однак, Президент тих років Віктор Янукович, зірвав підписання Угоди, що стало наслідком кривавих подій на Майдані. В свою чергу чинний Президент України Петро Порошенко виявився дещо кмітливішим ніж його попередники, адже публічними обіцянками показував заінтересованість у прийнятті РС, стосовно цього були прийняті зміни до Конституції України, що наша країна може визнати юрисдикцію МКС. Зважаючи на те, що

Конституція України — це основний закон держави, норми якого є нормами прямої дії, які мають бути чітко сформульованими і передбачуваними у своєму застосуванні, що відповідає принципу юридичної визначеності, вважаємо, що зазначена конструкція «може визнати» в даному питанні є недоцільною, адже наша держава повинна чітко висловлювати свої прагнення і впевнено стояти на своїх позиціях, а не використовувати словесну золоту середину лише на папері. В даному випадку, Україна виглядає як голодний пес, якому кидають кістку для того, щоб він на певний час перестав скавчати. Звісно, певні зрушення в процесі ратифікації є, але вони настільки обставлені перепонами, які ставляться керівництвом нашої держави, що це є підґрунтям недовіри з боку громадськості і продовження тенденції небажання ратифікації РС з боку представників політичної влади. Доказом цьому слугує, що положення про можливість визнання юрисдикції МКС набирає чинності через три роки з дня опублікування Закону про внесення змін до Конституції України в частині правосуддя. Однозначної відповіді на те, що слугувало підставою такою відстрочки, немає. Першою, хто намагався внести ясність у дії Президента, була віце-спікер парламенту Оксана Сироїд, яка зазначила, що відповідний період потрібен для гармонізації українського законодавства і для внесення до Кримінального Кодексу України понять «воєнних злочинів» і «злочинів проти людяності». Заступник голови адміністрації президента Олексій Філатов свого часу заявив, що таке відтермінування на три роки пов'язане саме з переживаннями за українських військових, які вимушені брати участь у збройному конфлікті, і на яких можливе поширення юрисдикції МКС [5]. Слідуючи логіці Адміністрації Президента війна має закінчитися приблизно через три роки, після спливу яких боятися за військових України не буде потреби. Однак, таке твердження є помилковим, адже звернувшись до РС, можна дійти висновку, що МКС уповноважений також за власною ініціативою почати розслідування воєнних злочинів в Донецькій і Луганській областях, враховуючи ті, що вчинені українцями. Ми визнаємо таку думку недостатньо обґрунтованою, щоб вважати її реальною причиною у зволіканні з ратифікацією.

Не дивлячись на відсутність такої ратифікації, Україна визнала юрисдикцію МКС, шляхом подання двох звернень відповідно до п. 3 ст. 12 Римського статуту, що дає право Суду розглядати злочини, які входять до його юрисдикції стосовно всіх злочинів, які були скоєні на території України з 20 лютого 2014 року та з початку військової агресії Російської Федерації проти нашої держави. Зазначене вище визнання має безстроковий характер. Такі дії нашої держави свідчать про відсутність дійсного бажання України стосовно дотримання всіх положень РС як у світлі минулих років, так і стосовно нашого майбутнього.

В суспільстві існувала ще одна думка, стосовно того, чи є взагалі сенс ратифікувати РС, адже як будуть притягатися до відповідальності громадяни Російської Федерації, які вчиняють воєнні злочини на території нашої країни, якщо вони також не імплементували РС. Це твердження також оспорується тим, що до відповідальності в принципі можна притягнути будь — кого. Якщо Україна стане учасницею РС, то громадяни РФ, які вчинили міжнародні злочини і знаходяться на нашій території, зможуть бути затримані і постати перед судом.

Не дивлячись на те, що процес ратифікації РС з 2015 року зрушився, але при цьому він відбувається занадто повільно, адже законопроект про внесення змін до Кримінального кодексу України ще не був розглянутий. Але, при цьому зростає діяльність громадських організацій, які закликають представників державної влади ратифікувати РС МКС. Зокрема, голова правління Центру громадських свобод Олександра Матвійчук наголошує: «Ратифікація статуту — це не просто виконання міжнародних зобов'язань України. Це потрібно нам, адже йдеться про наше минуле, яке ознаменувалося трагічними подіями революції, окупації Криму та збройної агресії на Донбасі, а також про майбутнє, бо ми хочемо жити в країні, де жодній партії більше не прийде в голову розстрілювати мирних протестувальників. У червні 2019 року спливе час трирічної відстрочки для прийняття важливого для країни рішення. І ми вимагаємо від усіх політичних сил, які зараз збираються на виборчі перегони, — ратифікувати Римський статут [7]. Крім того, більшість із громадян нашої держави, які захищали та захищають суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, знають, що таке полон та примусова праця, жорстоке поводження. Для них важливим є відновлення справедливості та покарання винних незалежно від посади та статусу в суспільстві. Важливо довести, що ми всі люди, і кожен хоче отримувати людяне поводження з собою, а на війні про це часто забувають. Європейський Союз теж підтримує ратифікацію РС МКС Україною. «Протягом останніх чотирьох років Україна стикається з військовою агресією. Ця військова агресія призвела до тисяч

жертв і багатьох правопорушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. Важливо, щоб ці правопорушення не залишалися без наслідків для порушників і злочинців. Законодавча база має бути встановлена для тих людей, проти яких були скоєні злочини. Саме для цього можна використовувати Римський статут як ефективний інструмент у боротьбі проти безкарності», — зазначив Мінгареллі [8].

На додачу до всього вище переліченого, міжнародне співтовариство визнає дії Російської Федерації як акт агресії. Зокрема, стосовно останніх подій, що відбулися в Керченській протоці, то на факт захоплення полонених має поширюватися міжнародне гуманітарне право. Крім того, ратифікація РС надасть змогу притягнути до відповідальності вище керівництво військових сил за незаконний полон українських моряків.

Висновок. Дослідивши причини у затримці ратифікації РС МКС, ми дійшли висновку, що єдиною вагомою причиною є невідповідність РС Конституції України. Звісно, процес внесення змін до основного закону держави є нелегким і довготривалим, але можливим і навіть необхідним, тим паче за 18 років зазначену колізію можна було усунути і виконати своє міжнародне зобов'язання, яке є важливим при обранні Україною курсу на євроінтеграцію. Для соціальної та демократичної держави, людина є найвищою цінністю і тому необхідно забезпечувати дотримання її природних та невід'ємних прав, які з трагічними подіями були порушені та порушуються далі. Для людей найголовніше — відновлення справедливості, а ратифікація РС в цьому допоможе, адже надасть МКС можливість притягнути винних до відповідальності, враховуючи не тільки рядових військовослужбовців Російської Федерації, а й вище керівництво за здійснення актів агресії проти України. Таким чином, здається правильним вважати, що затримка в ратифікації це більш політичне явище, яке свідчить про те, що поки влада сама не захоче розслідувати найтяжчі злочини в історії людства, до того часу буде існувати безкарність на теренах України. Тож сподіваємося, що представники влади в 2019 році перейдуть від красномовних обіцянок до реальних дій, що сприятимуть ратифікації РС МКС.

Література

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) № 3-в/2001 від 11 липня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>
2. Пилипенко П. Д. Проблеми ратифікації Римського статуту: реальні й надумані // Актуальні проблеми соціального права: матеріали всеукр. «круглого столу», присвяч. 40-річчю каф. соц. права, 1 квіт. 2016 р. / Каф. соц. права Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, Укр. центр соц.-прав. дослідж.; [редкол.: П. Д. Пилипенко та ін.]. — Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. — С. 3–7.
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17 липня 1998 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

4. Задорожній О. Внесення змін до Конституції України. Визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних судових органів / О. Задорожній // ЕСПРЕСО ТВ. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://espreso.tv/blogs/2015/06/13/vnesennya_zmin_do_konstytuciyi_ukrayiny_vyznannya_yurysdykciyi_mizhnarodnogo_kryminalnogo_sudu_ta_inshykh_mizhnarodnykh_sudovykh_organiv
5. Чому Порошенко боїться Міжнародного кримінального суду? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/01/22/7043714/>
6. Правозахисники закликають ВР якнайшвидше ратифікувати Римський статут: чому він такий важливий для України? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://humanrights.org.ua/material/nastupnogo_roku_zbigaje_strok_vidstrochki_ratifikaciji_rimskogo_statutu_parlamentom_chomu_cej_dokument_tak_vazhliiv_dljia_ukrajini?fbclid=IwAR0Nxm_aMj34sD8gy_KgO9eR-YS40nRtmcmOPBZDG9EdzSDZgBd-JvlSr6k
7. ЄС закликає Україну наступного року почати ратифікацію Римського статуту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2581133-es-zaklikae-ukrainu-nastupnogo-roku-pocati-ratifikaciju-rimskogo-statutu.html>

References

1. Vysnovok Konstytucijnogho Sudu Ukrajiny u spravi za konstytucijnym podannjam Prezydenta Ukrajiny pro naddannja vysnovku shhodo vidpovidnosti Konstytuciji Ukrajiny Rymjskogho Statutu Mizhnarodnogho kryminalnogho sudu (sprava pro Rymjskij Statut) # 3-v/2001 vid 11 lypnja 2001 r. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.
2. Pylypenko P. D. Problemy ratyfikaciji Rymjskogho statutu: realni j nadumani // Aktualni problemy socialnogho prava: materialy vseukr. «krughlogho stolu», prysvjach. 40-richchju kaf. soc. prava, 1 kvit. 2016 r. / Kaf. soc. prava Ljviv. nac. un-tu im. Ivana Franka, Ukr. centr soc.-prav. doslidzh.; [redkol.: P. D. Pylypenko ta in.]. — Ljviv: Kafedra socialnogho prava Ljvivskogho nacionalnogho universytetu imeni Ivana Franka, 2016. — S. 3–7.
3. Rymjskij statut Mizhnarodnogho kryminalnogho sudu: Mizhnarodnyj dokument vid 17 lypnja 1998 roku / Oficijnyj veb-sajt Verkhovnoji Rady Ukrajiny: [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
4. Zadorozhnij O. Vnesennja zmin do Konstytuciji Ukrajiny. Vyznannja jurysdykciyi Mizhnarodnogho kryminalnogho sudu ta inshykh mizhnarodnykh sudovykh orghaniv / O. Zadorozhnij // ESPRESO TV. — 2015 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: https://espreso.tv/blogs/2015/06/13/vnesennya_zmin_do_konstytuciyi_ukrayiny_vyznannya_yurysdykciyi_mizhnarodnogo_kryminalnogo_sudu_ta_inshykh_mizhnarodnykh_sudovykh_organiv
5. Chomu Poroshenko bojitjsja Mizhnarodnogho kryminalnogho sudu? [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/01/22/7043714/>
6. Pravozaohysnyky zaklykajutj VR jaknajshvydshe ratyfikuvaty Rymjskij statut: chomu vin takij vazhlyvij dlja Ukrajiny? [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: https://humanrights.org.ua/material/nastupnogo_roku_zbigaje_strok_vidstrochki_ratifikaciji_rimskogo_statutu_parlamentom_chomu_cej_dokument_tak_vazhliiv_dljia_ukrajini?fbclid=IwAR0Nxm_aMj34sD8gy_KgO9eR-YS40nRtmcmOPBZDG9EdzSDZgBd-JvlSr6k
7. JeS zaklykaje Ukrajinu nastupnogho roku pochaty ratyfikaciju Rymjskogho statutu [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2581133-es-zaklikae-ukrainu-nastupnogo-roku-pocati-ratifikaciju-rimskogo-statutu.html>

УДК 341.215. 061.2

Журавель Дар'я Вячеславівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Журавель Дарья Вячеславовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zhuravel Daria

Student of the

Institute of Public Prosecutions and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Байназаров Анатолій Михайлович

кандидат географічних наук,

директор Інституту Конфуція

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Байназаров Анатолий Михайлович

кандидат географических наук,

директор Института Конфуция

Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина

Baynazarov Anatoly

Candidate of Geographical Sciences,

Director of the Confucius Institute of

V.N. Karazin Kharkiv National University

**ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ
В АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ**

**ОСОБЕННОСТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ
В АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОМ РЕГИОНЕ**

**FEATURES OF NORMATIVE LEGAL REGULATION
OF THE ACTIVITY OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS
IN THE ASIAN-PACIFIC REGION**

Анотація. Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) привертає увагу як середя найдинамічнішого у світі розвитку. Саме в АТР все активніше зміщується центр світового економічного піднесення. Одним із найбільш яскравих явищ на початку XXI століття став бурхливий розвиток транснаціональних корпорацій у даному регіоні. Тому особливої уваги потребує визначення характеру трансформацій, що відбуваються у правовій сфері. Автор статті визначає особливості діяльності ТНК, а також основні нормативно-правові акти, за допомогою яких здійснюється регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, Азійсько-Тихоокеанський регіон, документ, угода, декларація.

Аннотация. Азиатско-Тихоокеанский регион (АТР) привлекает внимание как среда динамичного в мире развития. Именно в АТР все активнее смещается центр мирового экономического подъема. Одним из самых ярких явлений в начале XX века стал бурное развитие транснациональных корпораций в данном регионе. Поэтому особого внимания требует определения характера трансформаций, происходящих в правовой сфере. Автор статьи определяет особенности

деятельности ТНК, а также основные нормативно-правовые акты, с помощью которых осуществляется регулирование деятельности транснациональных корпораций в Азиатско-Тихоокеанском регионе.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, Азиатско-Тихоокеанский регион, документ, соглашение, декларация.

Summary. The Asia-Pacific region is attracting attention as an environment of dynamic development in the world. It is in the Asia-Pacific region that the center of the global economic recovery is increasingly shifting. One of the most striking phenomena in the early twentieth century was the rapid development of transnational corporations in the region. Therefore, special attention is required to determine the nature of the transformations taking place in the legal sphere. The author of the article determines the specifics of the activities of TNCs, as well as the main regulatory and legal acts with the help of which the regulation of the activities of transnational corporations in the Asia-Pacific region is carried out.

Key words: Transnational corporation, Asia-Pacific region, document, agreement, declaration.

Постановка проблеми. В другій половині ХХ століття діяльність транснаціональних корпорацій почала активно впливати на світову торгівлю. Особливий інтерес вивчення даного процесу викликає Азіатсько-Тихоокеанський регіон, який володіє найпотужнішим виробничим потенціалом, високою чисельністю населення (близько 3,5 млрд. чол.) і ємністю внутрішніх ринків. Будь-яка діяльність ТНК повинна відповідати правовій сфері держави, в якій функціонує компанія. Лібералізація інвестиційних та зовнішньоекономічних режимів супроводжується зростанням активності ТНК, призводить до того, що більша частина ринків втрачає свій національний характер, набуваючи рис регіональності та глобальності. У зв'язку з цим важливим аспектом діяльності ТНК виникає питання щодо їх правового регулювання на міжнародному рівні.

Стан дослідження. Н. Г. Дороніна, Г. М. Коваленко, А. Г. Богатирьова, П. І. Толмачева, С. Н. Братусь, А. В. Венедіктов, А. А. Пушкін, Д. М. Генкин та інші.

Метою статті є визначення терміну транснаціональних корпорацій, особливостей діяльності ТНК в АТР, основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ТНК в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання транснаціональних корпорацій азіатсько-тихоокеанського регіону, необхідно визначити термін «ТНК». У Конвенції про транснаціональні корпорації поняття «транснаціональна корпорація» охоплює різні транснаціональні структури, у тому числі промислово-фінансові групи, компанії, концерни, холдинги, спільні підприємства, акціонерні товариства з іноземною участю тощо (ч. 2 ст. 2). Конвенція зазначає, що ТНК є юридичною особою (сукупністю юридичних осіб), яка:

- 1) має у власності, господарському віданні або оперативному управлінні відокремлене майно на територіях двох і більше Сторін;
- 2) утворена юридичними особами двох і більше Сторін;
- 3) зареєстрована відповідно до норм Конвенції [1].

Передбачено, що ТНК може створюватись добровільно як на основі міжурядових угод, так і іншим,

не забороненим законодавством Сторін, способом. Названою Конвенцією встановлено, що порядок реєстрації корпорації визначається законодавством держави-місця її реєстрації. Реєстрація підтверджується видачею свідоцтва встановленого зразка, яке містить повну назву та організаційно-правову форму з обов'язковим внесенням до назви корпорації словосполучення «транснаціональна корпорація»

У проекті Кодексу поведінки ТНК [2], а саме п. 1 (а) ТНК — це підприємство, яке має відділення у двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми та сфери діяльності цих відділень, які функціонують відповідно до певної системи ухвалення рішень, що дозволяє проводити певну узгоджену політику та загальну стратегію через один (або більше) центр з прийняття рішень, в рамках якого відділення пов'язані між собою відносинами власності або іншими відносинами; одне або декілька відділень можуть справляти значний вплив на діяльність інших та, зокрема, користуватися загальними знаннями та ресурсами і розділяти відповідальність з іншими. Розгляд наведеного поняття дає змогу виокремити основні юридичні ознаки ТНК, які відрізняють ТНК від інших міжнародних монополій. Кодексом передбачені деякі обов'язки ТНК, які можна звести до таких: 1) поважати суверенітет країни перебування; 2) виходити з економічної мети та політичних завдань, що проводяться державою у країні перебування; 3) поважати соціально-культурні цілі, цінності та традиції країни перебування; 4) не втручатися у внутрішні справи країни перебування; 5) не займатися діяльністю політичного характеру; 6) утримуватися від практики корупції; 7) додержуватися законів та постанов, що стосуються обмежувально-ділової практики; 8) додержуватися положень, що стосуються передачі технологій та охорони навколишнього середовища.

Слід зазначити, що сьогодні транснаціональні корпорації контролюють майже половину світового промислового виробництва та близько 70% зовнішньоторговельних операцій. Водночас найбільші світові ТНК володіють приблизно 95% світових патентів і ліцензій.

Як правило, ТНК базуються переважно в розвинутих країнах, більша частина яких знаходиться

в США, Японії і Європейському Союзі. Головною галуззю спеціалізації найбільших ТНК є електронна промисловість, яка займає 17% активів найбільших ТНК світу. Після електронної промисловості йде хімічна, фармацевтична і автомобільна.

Транснаціональним корпораціям належать виробничі потужності як в країні-базування, так і в приймаючих країнах. У 1980–1990-х рр. важливу роль в експорті капіталу в сусідні країни Азії стали грати нові індустріальні країни першого ешелону — Тайвань, Сінгапур, Республіка Корея, Гонконг. Експорт капіталу був пов'язаний з переміщенням трудомістких виробництв у країни з більш дешевою робочою силою у міру підвищення технологічного рівня промисловості країн першої хвилі (Нові індустріальні країни). Внутрішньо-регіональні інвестиції стали одним з чинників індустріалізації, модернізації і прискороного економічного розвитку всього Азіатсько-Тихоокеанського регіону [3].

Південнокорейські компанії почали направляти свої перші інвестиції в регіон АТР на початку 1970-х рр. Активізація інвестиційної діяльності за кордоном може бути пояснена декількома причинами: уряд провів лібералізацію правил здійснення іноземних інвестицій. Наприклад, з 1989 р здійснення іноземних інвестицій, розміром до 2 млн. доларів не вимагало дозволу. Південнокорейський експортно-імпортерний банк почав надавати кредити фірмам, що здійснюють іноземні інвестиції. Розмір кредиту досягав 80% від планованих фінансових вкладень. Уряд почав надавати податкові пільги для компаній, що здійснюють іноземні інвестиції, в разі фінансових втрат, а також це дозволило не платити деякі корпоративні податки в разі їх сплати в приймаючій країні [4].

Азіатські ТНК здійснюють свою діяльність установами торгових представництв, що поступово переходять до місцевого виробництва. Як правило, корпорації з країн АТР відкривають виробничі філії, які спеціалізуються на певних типах продукції в різних частинах Азіатсько-Тихоокеанського регіону, надалі всі філії зв'язуються в єдиний глобальний виробничий ланцюг. Інвестиції, здійснювані транснаціональними корпораціями з Японії, Республіки Корея і КНР, зміцнюють інтеграційні зв'язки в АТР за допомогою внутрішньо-регіональної торгівлі та виробничих мереж. Однак, дії транснаціональних корпорацій щодо посилення внутрішньо-регіональної інтеграції були б неефективні без політичної підтримки держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Тому завдяки розвиненій правовій базі, уряди країн всіляко чинять підтримку створення та розвитку ТНК.

Торговельно-економічні відносини в АТР переважно регулюються настановами Світової організації торгівлі (СОТ), членами якої є переважна кількість країн регіону. Правила та норми СОТ покликані регулювати процес регіональної та глобальної інтеграції.

Економічне співробітництво в регіоні підтримується експортом капіталів, в тому числі за рахунок тих коштів, що створюються в країнах самого регіону. На них припадає близько 40% від всіх інвестицій в АТР. Посилюється роль компаній з країн регіону як найбільш потужних інвесторів. Очолюють список таких корпорацій Японія, США та Республіка Корея. Важлива роль в інтеграційних процесах, запровадження нових технологій, цифрової інформації та комунікацій припадає на діяльність транснаціональних корпорацій. Регіональна корпорація у формі вільних торговельних зон та спільні фонди сприяють поглибленню інтеграції АТР [5].

На міжнародному рівні існує декілька основних угод про торгівлю ТНК, зокрема, «Хартія економічних прав і обов'язків держав» [6]. Хартія була опублікована в 1974 році, в ній містилися положення, спрямовані на обмеження діяльності ТНК, а також прописаний основоположний принцип: держава має право «регулювати і контролювати діяльність транснаціональних корпорацій в межах дії своєї національної юрисдикції і вживати заходів до того, щоб така діяльність не суперечила законам, нормам та постановам і відповідала її економічній і соціальній політиці, а транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи приймаючої держави». (ст. 2 Хартії)

В рамках ООН в 1974 р була сформована Комісія з ТНК і був створений Центр ООН по ТНК. Метою створення Центру стало здійснення перевірки діяльності ТНК, визначення їх впливу як на національну економіку, так і на світову, а також тенденції їх розвитку.

Важливим документом, який був створений Комісією Центру-Кодекс поведінки ТНК. У проекті Кодексу описані принципи діяльності ТНК: повага суверенітету країн, в яких корпорації ведуть діяльність, дотримання законодавства, діяльність ТНК не повинна суперечити економічній політиці розвитку країни, як в міжнаціональному, так і в регіональному масштабі, також в Кодексі були визначені зобов'язання ТНК і права на їх перебування на території країни-реципієнта [2].

До документів на регіональному рівні передусім слід віднести прийняту 21 червня 1976 р. Декларацію про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства та Керівні принципи для багатонаціональних підприємств (додаток до Декларації). Норми цієї Декларації та додатку не мають імперативного обов'язкового характеру, їх виконання є добровільним. Ці документи включають, зокрема, такі правові принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування [7].

На регіональному рівні також існує ряд угод в рамках ЄС, СНД та інших країн. У 1976 році прийнято «Керівні принципи для багатонаціональних підприємств ОЕСР», які забезпечують діяльність цих

підприємств відповідно до політики урядів з метою зміцнення основи взаємної довіри між підприємствами та товариствами, в яких вони працюють. Декларація містить в собі основні принципи для транснаціональних підприємств, положення яких повністю відповідають національним законодавством про картелі і конкуренції. Дотримання документа носить не обов'язковий, а рекомендаційний характер.

Ще одним важливим правовим документом виступають угоди між декількома корпораціями про співпрацю. Даний механізм регулювання діяльності ТНК вважається ефективним як для багатостороннього співробітництва компаній, так і для двостороннього. Створювані ТНК в країнах АТР в багатьох випадках тільки з великою часткою умовності можна віднести до національної промисловості. Де факто вони є структурним елементом ТНК країни базування, і можуть бути взагалі не пов'язані з національною економікою приймаючої країни. Інвестиції ТНК в економіці приймаючих країн часто носять «анклавний» характер. Країна отримує капітал, але часто не має інших вигод — у вигляді нових технологій і інновацій, нових ринків збуту, розвитку людського капіталу.

Висновок. У 1990–2000 роках особливо високим динамізмом виокремлювалась економіка країн Тихоокеанської Азії. Це забезпечило країнам швидке зростання експорту, перетворило їх у вигідних торговельних партнерів. За загальним рівнем економічного розвитку в АТР сформувалися кілька груп країн: розвинуті країни — США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Китай; так звані молоді ліберальні економіки, котрі досягли значних успіхів на шляху економічного розвитку, хоча і вступили на цей шлях пізніше — Тайвань, Республіка Корея, Сінгапур, Малайзія та Гонконг, наближаються до

них країни Південно-Східної Азії: Таїланд, В'єтнам, Філіппіни та Індонезія. Однак, дії транснаціональних корпорацій щодо посилення внутрішньо-регіональної інтеграції були б неефективні без політичної підтримки держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Тому завдяки розвиненій правовій базі, уряди країн всіляко чинять підтримку створення та розвитку ТНК.

Торговельно-економічні відносини в АТР переважно регулюються настановами Світової організації торгівлі (СОТ), членами якої є переважна більшість країн регіону. Правила та норми СОТ покликані регулювати процес регіональної та глобальної інтеграції. Економічне співробітництво в регіоні підтримується експортом капіталів, в тому числі за рахунок тих.

На міжнародному рівні існує декілька основних угод про торгівлю ТНК, зокрема, «Хартія економічних прав і обов'язків держав» коштів, що створюються в країнах самого регіону.

В рамках ООН в 1974 р була сформована Комісія з ТНК і був створений Центр ООН по ТНК. Метою створення Центру стало здійснення перевірки діяльності ТНК, визначення їх впливу як на національну економіку, так і на світову, а також тенденції їх розвитку. До документів на регіональному рівні відноситься Декларація про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства та Керівні принципи для багатонаціональних підприємств (додаток до Декларації).

У 1976 році прийнято «Керівні принципи для багатонаціональних підприємств ОЕСР», які забезпечують діяльність цих підприємств відповідно до політики урядів з метою зміцнення основи взаємної довіри між підприємствами та товариствами, в яких вони працюють. Дотримання документа носить не обов'язковий, а рекомендаційний характер.

Література

1. Конвенция о транснациональных корпорациях // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Проект Кодексу поведінки ТНК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-243769.html>
3. Алёшин М. М. Интеграция фиктивного и реального капитала в финансово-промышленных группах и холдингах / М. М. Алёшин // Маркетинг. — 2004. — № 3 (76). — С. 17–27.
4. Луконин С. А. Роль транснациональных корпораций в экономическом развитии стран Азиатско — Тихоокеанского региона (на примере Японии, Республики Корея и КНР) / С. А. Луконин // Москва. — 2008. — С. 10–20.
5. Кулініч М. А. Політичний і безпековий вимір інтересів України в АТР / М. А. Кулініч // Історичні науки. — 2014. — С. 4–15.
6. Хартія економічних прав та обов'язків держав від 12.12.1974 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_077
7. Погрібний Д. І. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій / Д. І. Погрібний // Право та інновації. — 2015. — С. 75–79

Канарик Юлія Сергіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного та господарського права

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Канарик Юлия Сергеевна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры гражданского и хозяйственного права

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Kanaryk Yuliia

Candidate of Juridical Sciences,

Associate Professor at the Department of Civil and Economic Law

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Павленко Дмитро Юрійович

студент юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Павленко Дмитрий Юрьевич

студент юридического факультета

Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Pavlenko Dmytro

Student at the Faculty of Law of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ИНСТИТУТА ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СОСТАВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ ПРАВОВЫХ НАУК УКРАИНЫ

THE ROLE AND VALUE OF THE SCIENTIFIC AND RESEARCH INSTITUTE OF INTELLECTUAL PROPERTY AT THE NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE

Анотація. Досліджено ключові цілі Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності у складі Національної академії правових наук України, виконання і здійснення основних завдань Інституту, порядок фінансування, головні напрями роботи і наукових досліджень, функції основних підрозділів у складі Інституту, платні послуги, що надаються Інститутом, роль Інституту у нормотворчій та освітній діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, патентне право, науково-дослідні інститути, державна система правової охорони інтелектуальної власності.

Аннотация. Исследованы ключевые цели Научно-исследовательского института интеллектуальной собственности в составе Национальной академии правовых наук Украины, выполнение и осуществление основных задач Института, порядок финансирования, главные направления работы и научных исследований, функции основных подразделений в составе Института, платные услуги, предоставляемые Институтом, роль Института в нормотворческой и образовательной деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, патентное право, научно-исследовательские институты, государственная система правовой охраны интеллектуальной собственности.

Summary. The key objectives of The Scientific and Research Institute of Intellectual Property at The National Academy of Legal Sciences of Ukraine, the implementation of the main tasks of the Institute, the financing procedure, the main areas of work and research, the functions of the main departments within the Institute, paid services provided by the Institute, the role of the Institute in normative and educational activities were investigated.

Key words: intellectual property, patent law, research institutes, state system of legal protection of intellectual property.

Відповідно до пункту 3 Статуту Національної Академії правових наук України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2016 за № 2335/5 «Про реєстрацію Статуту Національної академії правових наук України», одними із ключових завдань і цілей НАПрН України є: участь у реалізації державної політики у сфері правових досліджень, комплексний розвиток правової науки, організація, проведення та координація фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науково-технічних (експериментальних) розробок; консолідація інтелектуального потенціалу наукових працівників науково-дослідних установ та науково-педагогічних працівників навчальних закладів юридичного профілю, розвиток і збереження наукової інфраструктури; сприяння інтеграції вітчизняної правової науки у світовий науковий та європейський дослідницький простір; наукове забезпечення правотворчої діяльності органів державної влади, вивчення й узагальнення механізмів реалізації актів законодавства; підготовка наукових кадрів і підвищення їх кваліфікації, підтримка талановитих вчених, сприяння науковій творчості молоді [1].

Основними науковими підрозділами НАПрН України є науково-дослідні інститути, що є неприбутковими бюджетними організаціями. Згідно з пунктом 85 Статуту Національної академії правових наук України, науково-дослідні інститути НАПрН України мають здійснювати фундаментальні та прикладні дослідження, розробляти нові напрями у відповідних галузях правової науки, створювати концепції та проекти законів, інших нормативно-правових актів, надавати наукові, науково-технічні, освітні та інші послуги, проводити наукову експертизу законів та інших нормативно-правових актів, науково-технічну та судову експертизу відповідно до законодавства, координувати наукові роботи з найважливіших проблем правової науки, здійснювати підготовку наукових кадрів [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 29.05.2001 за № 582 «Про створення Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності» було створено у місті Києві у складі Академії правових наук Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності, на який було покладено виконання та здійснення таких основних завдань, як проведення наукових досліджень в сфері інтелектуальної

власності, участь у розробленні проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності, підготовка експертних висновків із зазначених питань [2].

Фінансування Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності здійснюється в межах видатків, передбачених державним бюджетом для фінансування Національної академії правових наук, та загальної чисельності працівників наукових установ Академії.

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України було включено до переліку установ та організацій, які входять до складу Академії правових наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.1999 за № 1518 «Про перелік установ та організацій, які входять до складу Національної академії правових наук» [3].

Наразі Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності понад 17 років успішно працює у сфері розробки та удосконалення законодавства з інтелектуальної власності, здійснює прикладну та дослідницьку діяльність в галузі, ініціює та підтримує освітні та просвітницькі проекти для популяризації права інтелектуальної власності в Україні, сприяння науково-технічному прогресу та збільшення внеску України в розвиток світової науки і техніки. Головними напрямками діяльності інституту є фундаментальні та прикладні дослідження на перетині інтелектуальної власності та біотехнологій, біологічної безпеки, зеленої економіки та екології, ІТ-технологій, енергозберігаючих технологій, інновацій, агробізнесу, національної безпеки та оборони тощо. У складі НДІВ НАПрН України діє чотири наукові відділи, два центри та дві лабораторії [4].

Зважаючи на сучасні вектори розвитку України, інститут намагається відповідати на виклики епохи. Свого часу було створено Відділ узагальнень судової та експертної практики, Відділ промислової власності, Відділ авторського права і суміжних прав, Економіко-правовий відділ, Лабораторію наукового забезпечення розвитку науки та технологій. Сьогодні в Інституті розвиваються нові науково-практичні напрями, успішно функціонують центри та лабораторії, серед яких Центр гармонізації прав людини та прав інтелектуальної власності, Центр наукових досліджень інтелектуальної власності та енвайронментного розвитку, Лабораторія комерціалізації та трансферу технологій.

Інститут також активно займається наданням консультацій і послуг з питань, що стосуються права та економіки інтелектуальної власності реєстрацією прав на твори, об'єкти патентного права, засоби індивідуалізації, проведенням судових експертиз та спеціальних досліджень з питань інтелектуальної власності, оцінкою та аудитом інтелектуальної власності, консультаціями щодо розпорядження правами інтелектуальної власності, підготовкою проектів договорів, підготовкою висновків щодо укладених договорів і тому подібним [4].

НДІПВ результати своєї роботи результативно втілює у наукових виданнях та у навчально-освітньому процесі (зокрема, започатковує проведення галузевих літніх шкіл, освітніх сертифікатних програм, регулярних тренінгів та науково-практичних семінарів з окремих аспектів права інтелектуальної власності).

Спеціалісти інституту підготували понад 300 проектів нормативно-правових актів з питань інтелектуальної власності та інноваційної діяльності. У складі робочих груп та при співпраці з іншими органами та організаціями співробітники установи брали участь у розробці Концепції реформування юридичної освіти, законопроектів галузі (зокрема, Закону України «Про Національну систему охорони інтелектуальної власності», Закону України «Про

судово-експертну діяльність в Україні»), працювали над удосконаленням нормативної бази експертизи заявок на реєстрацію винаходів в сфері фармації та медицини [4].

Таким чином, можна зробити **висновок**, що Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності у складі Національної академії правових наук України є засновником власної наукової школи з права інтелектуальної власності та економіки інтелектуальної власності, грандом інтелектуальної власності, який свій досвід та зусилля з виховання молодого покоління дослідників віддає задля розбудови системи правової охорони інтелектуальної власності в незалежній Україні. Інститут стояв у витоків створення судової експертизи інтелектуальної власності, його співробітники виступають від України підписантом базових міжнародних договорів та конвенцій у сфері інтелектуальної власності. НДІПВ не тільки результативно й ефективно готує судові експертизи та спеціальні дослідження об'єктів інтелектуальної власності, але й активно співпрацює з міжнародними центрами, що спеціалізуються на сфері інтелектуальної власності, Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, партнерами з держав Європейського Союзу, що особливо актуально у контексті Євроатлантичної інтеграції України у міжнародне співтовариство.

Література

1. Про реєстрацію Статуту Національної академії правових наук України: Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2016 за № 2335/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/Statut_NAPrNU.pdf
2. Про створення Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.2001 за № 582 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-2001-%D0%BF>
3. Про перелік установ та організацій, які входять до складу Національної академії правових наук: Постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.1999 за № 1518 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1518-99-%D0%BF>
4. Офіційний веб-портал Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua>

УДК 347.919

Килинник Наталія Олександрівна

*студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Килинник Наталия Александровна

*студентка международно-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Kylynnyk Nataliia

*Student of International Law Faculty of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Ковальчук Ірина Анатоліївна

*студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ковальчук Ирина Анатолиевна

*студентка международно-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Kovalchuk Iryna

*Student of International Law Faculty of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Науковий керівник:

Сібільов Денис Михайлович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного процесу*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ: РЕШЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

PRINCIPLE OF PUBLICITY IN THE CIVIL PROCESS: DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Анотація. Стаття присвячена дослідженню принципу гласності у цивільному процесі, його нормативним джерелам на міжнародному та національному рівні. Проаналізована практика національних судів та рішень Європейського Суду з прав людини. Наукова стаття містить авторську думку та представляє певні висновки та пропозиції.

Ключові слова: цивільний процес, гласність, принцип гласності, Європейський Суд з прав людини.

Аннотация. Статья посвящена исследованию принципа гласности в гражданском процессе, его нормативным источникам на международном и национальном уровне. Проанализирована практика национальных судов и решений Европейского Суда по правам человека. Научная статья содержит авторскую мысль и представляет определённые выводы и предложения.

Ключевые слова: гражданский процесс, гласность, принцип гласности, Европейский Суд по правам человека.

Summary. The article is devoted to the study of the principle of publicity in the civil process, its normative sources at the international and national level. The practice of national courts and decisions of the European Court of Human Rights is analyzed. The scientific article contains an author's opinion and presents certain conclusions and suggestions.

Key words: civil process, publicity, principle of publicity, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Ознакою демократичної держави є можливість звернення до суду за ефективним і оперативним захистом порушених прав і свобод громадянина. І хоча кожна держава має свою систему права і національне процесуальне законодавство, незмінними залишаються принципи, на основі яких здійснюється правозастосовна діяльність. Одним із таких принципів є принцип гласності. Саме він відповідає за доступне, відкрите та прозоре судочинство, яке в свою чергу сприяє підвищенню рівня довіри населення до правосуддя. Однак закріплення цього принципу на законодавчому рівні не завжди означає його правильну реалізацію на практиці, і тому виникають певні проблеми при винесенні рішень національними судами. На нашу думку, найбільш повно зрозуміти сутність даної засади можливо шляхом аналізу рішень Європейського Суду з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які займалися вивченням цього питання, можна назвати В. В. Баранкову, В. А. Бігуна, Ю. В. Білоусова, С. С. Бичкову, Є. І. Вдовіну, В. В. Городовенко, Н. Ендрюса, І. О. Ізарову, І. Ю. Кірвеля, В. В. Комарова, В. А. Кройтора, М. А. Кузьміну, Л. А. Музику, А. О. Маляренко, О. О. Овсяннікову, І. Л. Петрухіна, О. М. Полієву, С. В. Праскову, В. О. Работинську, В. М. Семенова, І. М. Спіцина, Г. П. Тимченка, Є. Г. Фоменко, С. Я. Фурсу, О. М. Штефан, М. М. Ясинка та інших.

Метою дослідження є аналіз принципу гласності, його законодавчого закріплення та практики Європейського Суду з прав людини з приводу тлумачення цього принципу та механізму його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Гласність зазвичай розглядають у «широкому» та у «вузькому» значенні. У широкому розумінні гласність — це забезпечення доступу широкого загалу до судочинства, а у вузькому — лише для учасників цивільного процесу. Публікація виступає одним із суб'єктів реалізації даного принципу, адже саме завдяки їй інтересу створюється публічний контроль за розглядом та вирішенням судом справи [1, с. 103–104].

Стаття 7 Цивільного процесуального кодексу закріплює, що розгляд цивільних справ у всіх судах України проводиться усно та відкрито, крім випадків, передбачених законом. Тобто, будь-яка особа (а не тільки безпосередні учасники процесу), яка цікавиться здійсненням судочинства в Україні або конкретною справою, має право бути присутньою у залі судового засідання під час розгляду справи і сприймати процесуальні дії від судді, сторін, свідків тощо. Можливість участі сторонніх осіб в розгляді цивільної справи є міжнародним стандартом правосуддя, і закріплюється у Загальній декларації прав людини (ст. 10), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ч. 1 ст. 14), Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод (далі — Конвенція).

Варто зазначити, що у деяких наукових роботах гласність ототожнюють з прозорістю, хоча остання пов'язана з «доступністю правосуддя». Зокрема, у одному зі своїх рішень ЄСПЛ зазначив, що підстави прийняття судових рішень необхідно вказувати з достатньою ясністю [2]. А у справі «Шагін проти України» Суд підтвердив, що гласність є засобом забезпечення прозорості, яка таким чином сприяє реалізації справедливому судовому розгляду [3]. Те ж саме ЄСПЛ зазначив і у справі «Мальхоус проти Чеської республіки» [4]. Така засада свідчить про те, що правосуддя є відкритим для публіки і не здійснюється таємно. А отже, можна говорити про досягнення основної мети правосуддя, яка закріплена у п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та на рівні національного законодавства, — забезпечити справедливий судовий розгляд. Підтвердження цієї тези можна знайти у рішеннях ЄСПЛ, де він чітко зазначив: «Публічний характер судочинства, про який йдеться у п. 1 ст. 6, захищає сторони від таємного здійснення правосуддя поза контролем з боку громадськості; він служить одним із способів забезпечення довіри до судів, як вищих, так і нижчих. Зробивши відправлення правосуддя прозорим, він сприяє досягненню цілей п. 1 ст. 6, справедливості судового розгляду, гарантія якого є одним з основоположних принципів всякого демократичного суспільства в розумінні цієї Конвенції» (п. 21) [5, 6].

Гласність цивільного процесу пов'язується не тільки з вирішенням матеріально-правового спору, а й з усіма питаннями, які пов'язані з цивільною справою та у процесуальній формі вимагають їх вирішення від першої до останньої стадії цивільного процесу. Найбільш повно вона здійснюється у відкритому судовому процесі через повне фіксування судового розгляду цивільних справ технічними засобами як офіційно, так і будь-якою особою, прилюдне оголошення рішень та ухвал суду.

Як справедливо зазначає В. О. Работинська, для того, щоб принцип гласності впливав на розгляд і вирішення цивільної справи, необхідно, щоб всі закладені в ньому ідеї реально втілювалися у правозастосовній діяльності судів. Механізм реалізації цієї засади цивільного процесу повинен діяти так, щоб ідеї, виражені в його змісті, не спотворювалися, а навпаки успішно розвивалися [7, с. 69]. Прикладом неправильного застосування механізму гласності є рішення в одній із цивільних справ, де суд лише частково задовольнив клопотання про допуск до зали суду представників засобів масової інформації та незалежних журналістів [8]. В законі ж прямо встановлено право будь-якої особи бути присутньою у залі судового засідання без будь-якого на це дозволу суду.

Верховний Суд США вважає, що зловживання свободою слова може мати певні негативні наслідки, такі як неповага до суду або розголошення

відомостей, які мають значення для справи. Крім того, у деяких випадках прагнення громадськості знати про судову справу може порушити право учасників цивільного процесу на справедливий суд. А це значить, що інтереси правосуддя можуть вимагати обмеження всієї або певної інформації про перебіг судового процесу. З цією метою суд, наприклад, може заборонити журналістам певні дії у залі судового засідання — фотографувати, оприлюднювати імена присяжних або свідків по справі, поширювати іншу інформацію, яка має значення для процесу тощо [9, с. 55]. Європейський Суд з прав людини при вирішенні питання про обмеження принципу гласності для публіки застосовує так званий «тест пропорційності», де враховуються інтереси та права особи на протидію інтересам суспільства.

Причиною зниження доступу населення до правосуддя може бути його недостатня поінформованість про місце та час судового розгляду. Саме тому суд, забезпечуючи гласність судового розгляду справи, зобов'язаний розмістити оголошення про час, день та місце судового засідання, надати можливість сторонам процесу бути повідомленими про зміст вимог або заперечень, а також бути вислуханими у судовому засіданні, ознайомитися з матеріалами справи тощо [10, с. 423]. В національній судовій практиці можна знайти випадки порушення такого обов'язку судом. Зокрема у справі «Стрижак проти України» ЄСПЛ встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на те, що заявник не був повідомлений про дату та час слухання, і, відповідно, був позбавлений надати свої аргументи під час судового розгляду цієї справи [11].

Принцип гласності виявляється також у прилюдному оголошенні рішення по справі. У рішеннях «Фазлійський проти Болгарії» [12] та «Кемпбелл і Фелл проти Об'єднаного Королівства» [13] Суд встановив, що до порушення п. 1 ст. 6 Конвенції призвела відсутність публічного оголошення рішення по справі. Причиною порушення стала хибна думка судів про наявність підстав для проведення закритого судового розгляду. А у справі «Рякіб Бірюков проти Росії» [14] суд зачитав прилюдно лише резолютивну частину рішення, а повний текст направив лише сторонам та учасникам справи, що також було визнано порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції.

В цьому контексті І. О. Ізарова зазначає, що необхідним є «визначити обов'язок суду детально мотивувати причини та підстави кожного конкретного виняткового випадку, який обумовлює відкладення складання повного рішення у справі і зазначення, коли можна ознайомитися з повним рішенням суду у канцелярії суду, не обмежуючись при цьому колом осіб, які беруть участь у справі» [15, с. 66]. Публічність рішень надає можливість здійснювати громадський контроль за судовою гілкою влади. Тобто інші особи, які не були безпосередніми учасниками справи, мають можливість отримати інформацію про мотиви, підстави прийняття саме такого судо-

вого рішення, які докази та аргументи стали його основою, які відхилені та з яких підстав.

На сьогоднішній день на рівні міжнародного судочинства виробився підхід, за яким обмежувальні заходи принципу гласності є небажаними. Зокрема у справі «Делькур проти Бельгії» Суд повторює, що у демократичному суспільстві у розумінні Конвенції право на справедливе здійснення судочинства займає настільки важливе місце, що обмежувальне тлумачення п. 1 ст. 6 не відповідало б меті цієї норми [16]. І хоча на початку своєї діяльності ЄСПЛ вважав за правильне визнавати будь-яке обмеження гласності неправомірним, зараз він відійшов від цих позицій і допускає певні винятки. Сучасне цивільне процесуальне право оперує поняттям «обмеження реалізації принципу гласності».

В теорії вважають, що обмеження принципу гласності для публіки можна поділити на природні та законні. Під природними обмеженнями розуміють обмеження технічного або природного характеру, які не дають можливості отримати інформацію з цивільної справи (наприклад, мала кількість місць в залі судового засідання, що не дає можливості вмістити всіх бажаних слухати справу). Під законними обмеженнями розуміють такі обмеження, які визначені законом [17, с. 39]. Згідно з національним законодавством таке обмеження принципу гласності відбувається при проведенні закритих судових засідань (ч. 7 ст. 7 ЦПК). Прикладом закритого судового засідання у зв'язку з нерозголошенням відомостей може бути справа Шевченківського районного суду м. Києва, де розглядався позов судді Конституційного Суду України Н. до ресторану «Тарас». Позивач стверджував, що в результаті вживання під час обіду в ресторані «їжі з елементом твердих часток» його здоров'ю було завдано значної шкоди. Завдану моральну шкоду позивачем було оцінено в 90 тис. грн. За клопотанням позивача суд постановив ухвалу про закритий судовий розгляд [18].

Окрім випадків проведення закритого судового засідання, що передбачені законом, на практиці такими можуть визначатися і справи, коли особа не погоджується на дослідження певних доказів у справі. Така відмова не означає, що суд не зможе використати ці докази. Зможе, але в закритому судовому засіданні. Так, в одній справі не була дана згода на дослідження приватних записів і тому суд в своїй ухвалі зазначив таке: «Враховуючи те, що відповідач заперечує щодо здійснення відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, які подані позивачкою в підтвердження своїх позовних вимог, суд приходиться до висновку про здійснення закритого судового засідання на час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер» [19].

Стосовно перегляду справи у вищих судах ЄСПЛ наголошує, що навіть якщо розгляд справи в апеляційному порядку буде відкритим, це не обов'язково компенсує ту недостатність гласності, яка мала

місце під час розгляду справи в суді першої інстанції (рішення у справі «Ріпан проти Австрії» [20, 257–258]). В той же час, розглядаючи скарги про порушення п. 1 ст. 6 Конвенції Європейський Суд бере до уваги весь процес в цілому, адже практично кожна помилка може бути виправлена або усунута в наступних етапах провадження по справі. Виходячи з цієї позиції, якщо розгляд справи у нижчестоящих судових інстанціях проводився публічно, то відсутність публічності при провадженні в судах другої та третьої інстанцій може бути виправдана процесуальними особливостями конкретної справи (рішення у справі «Екбатані проти Швеції» [21]). Наприклад, якщо скарга на рішення суду першої інстанції містить лише питання стосовно виключно правових аспектів справи (порядок нарахування відшкодування завданої шкоди або інше), то вищі суди можуть прийняти рішення по суті без проведення публічних слухань, оскільки така необхідність відсутня (рішення у справі «Аксен проти Німеччини» [22]).

Однак, якщо суд вищестоячої інстанції не обмежується лише правовим тлумаченням комплексу елементів справи, а дає нову оцінку фактам, які доведені у суді першої інстанції, переглядає їх, то

тоді слід розглядати справу як стосовно фактичних обставин, так і стосовно правових питань. За таких умов, на думку Європейського Суду, відкрите судове слухання у вищестоячій інстанції є необхідним елементом справедливого судочинства, гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції [23, с. 5].

Отже, проаналізувавши практику Європейського Суду з прав людини з питань гласності, можемо зробити такі **висновки**. Гласність цивільного судового процесу є однією з головних гарантій при забезпеченні права на справедливий судовий розгляд. Вона поширюється не тільки на учасників цивільної справи, а й на громадськість, присутність якої при розгляді справи вже давно є міжнародним стандартом правосуддя. Гласність не є абсолютною і існує поруч з конфіденційністю. Обмеження гласності можливе лише тоді, коли воно продиктоване необхідністю захисту громадського порядку або інтересами учасників справи у забезпеченні їх права на приватність.

На нашу думку, правові позиції ЄСПЛ з приводу принципу гласності повинні використовуватися національними судами з метою здійснення справедливого правосуддя та сприяння підвищенню рівня довіри населення до судової влади.

Література

1. Работинська В. О. Публіка як суб'єкт реалізації принципу гласності цивільного процесу [Електронний ресурс] / В. О. Работинська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34(1). — С. 103–107. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(1)_26)
2. Хаджианастасиу против Греции: решение Европейского суда по правам человека от 16 декабря 1992 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://european-court.ru/uploads/ECHR_Hadjianastassiou_v_Greece_16_12_1992.pdf (дата звернення: 07.10.2018)
3. Шагін проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_612 (дата звернення: 05.10.2018).
4. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мальхоус проти Чеської Республіки» / Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 35.
5. Case of Pretto and Others v. Italy 8 December 1983 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57561#{«itemid»: \[«001-57561»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57561#{«itemid»: [«001-57561»]}) (дата звернення: 02.11.2018).
6. Case of Tierce and Others v. San Marino 25 July 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_001 (дата звернення: 02.11.2018).
7. Работинська В. О. Механізм реалізації принципу гласності цивільного процесу. Право і суспільство. — 2015. — № 5–2. — Частина 2. — С. 68–73.
8. Ухвала Хмельницького міського районного суду від 20 вересня 2012 року в цивільній справі № 2218/17336/2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27801304> (дата звернення: 14.10.2018).
9. Червяцова А. О. Свобода вираження поглядів та право на справедливий суд: вирішення конфлікту в практиці Верховного Суду США / А. О. Червяцова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. — 2013. — № 1062, вип. 14. — С. 55–58.
10. Кройтор В. А. Процесуальний зміст принципу гласності цивільного судочинства / В. А. Кройтор // Форум права. — 2011. — № 3. — С. 419–427 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_3_70.pdf
11. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Стрижак проти України» // Офіційний вісник України. — 2006. — № 8. — Ст. 497.
12. Рішення Європейського суду у справі «Кемпбелл і Фелл проти Об'єднаного Королівства» від 28 червня 1984 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: echr.ru/documents/doc/2461410/2461410.htm

13. Рішення Європейського суду у справі «Фазлійський проти Болгарії» від 16 квітня 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/>
14. Рішення Європейського суду у справі «Рякіб Бірюков проти Росії» від 17 січня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.Ua/clients/vs.nsf/3>
15. Ізарова І. О. Проблеми реалізації принципу публічності під час ухвалення рішення суду в цивільному судочинстві / І. О. Ізарова // Право і суспільство. — 2014. — № 3. — С. 61–67.
16. Case of Delcourt v. Belgium 17 January 1970. URL: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/delkur-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення: 05.11.2018)
17. Петрухин И. Л. Гласность судопроизводства — гарантия советского правосудия. Гарантии прав личности в социалистическом уголовном праве и процессе: Межвузовский тематический сборник / отв. ред. О. Я. Мотовиловкер. Ярославль: Изд-во Ярославского ун-та, 1981. С. 31–46.
18. Судья КСУ судиться с рестораном. История о возмещении морального вреда на 90 тыс. грн. / Юридическая практика. — 22.06.2004. — № 25.
19. Ухвала Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 18 червня 2015 року в цивільній справі № 176/748/15-ц. База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45839296> (дата звернення: 09.11.2018).
20. Рішення Європейського суду з прав людини від 14.11.2000 року у справі «Ріпан проти Австрії» (Riepan v. Austria) / Джеремі Макбрайд Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес // Джеремі Макбрайд. — К.: К.І.С., 2010 — С. 257–258.
21. Решение Европейского суда по правам человека от 26.05.1988 года по делу «Экбатани против Швеции» (Ekbatani v. Sweden) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Ekbatani_v_Sweden_26_05_1988.doc (дата звернення: 14.11.2018)
22. Judgment in the case of Axen v. Germany, 8 December 1983 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.njb.nl/website/data/artikel/ehrm-8-12-83-a-72-32.htm> (дата звернення: 14.11.2018).
23. Гончар В. П. Міжнародно-правові стандарти гласності судового процесу в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини / В. П. Гончар // Часопис Академії адвокатури України. — 2013.

References

1. Rabortynska V. O. Publika yak sub'iekt realizatsii pryntsypu hlasnosti tsyvilnoho protsesu [Elektronnyi resurs] / V. O. Rabortynska // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo. 2015. Vyp.34(1). — S. 103–107. — Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(1)_26)
2. Khadzhyanastasyu protyv Hretsyy: reshenye Evropeiskoho suda po pravam cheloveka ot 16 dekabria 1992 hoda [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Hadjianastassiou_v_Greece_16_12_1992.pdf (data zvernennia: 07.10.2018)
3. Shahin proty Ukrainy: rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 10 hrudnia 2009 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_612 (data zvernennia: 05.10.2018).
4. Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u spravi «Malkhous proty Cheskoj Respubliki» / Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. — 2002. — № 3. — S. 35.
5. Case of Pretto and Others v. Italy 8 December 1983 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57561#{«itemid»:\[«001-57561»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57561#{«itemid»:[«001-57561»]}) (data zvernennia: 02.11.2018).
6. Case of Tierce and Others v. San Marino 25 July 2000 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_001 (data zvernennia: 02.11.2018).
7. Rabortynska V. O. Mekhanizm realizatsii pryntsypu hlasnosti tsyvilnoho protsesu. Pravo i suspilstvo. — 2015. — № 5–2. — Chastyna 2. — S. 68–73.
8. Ukhvala Khmelnytskoho miskoho raionnoho sudu vid 20 veresnia 2012 roku v tsyvilnii spravi № 2218/17336/2012 [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27801304> (data zvernennia: 14.10.2018).
9. Cherviatsova A. O. Svoboda vyrazhennia pohliadiv ta pravo na spravedlyvyi sud: vyrishennia konfliktu v praktytsi Verkhovnoho Sudu SShA / A. O. Cherviatsova // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Pravo. — 2013. — № 1062, vyp. 14. — S. 55–58.
10. Kroitor V. A. Protsesualnyi zmist pryntsypu hlasnosti tsyvilnoho sudochynstva / V. A. Kroitor // Forum prava. — 2011. — № 3. — S. 419–427 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_3_70.pdf
11. Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u spravi «Stryzhak proty Ukrainy» // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2006. — № 8. — St. 497.
12. Rishennia Yevropeiskoho sudu u spravi «Kempbell i Fell proty Ob'iednanoho Korolivstva» vid 28 chervnia 1984 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: echr.europa.eu/documents/doc/2461410/2461410.htm
13. Rishennia Yevropeiskoho sudu u spravi «Fazliiskiy proty Bolharii» vid 16 kvitnia 2013 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/>

14. Rishennia Yevropeiskoho sudu u spravi «Riakib Biriukov proty Rosii» vid 17 sichnia 2008 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.scourt.gov.Ua/clients/vs.nsf/3>
15. Izarova I. O. Problemy realizatsii pryntsyphu publichnosti pid chas ukhvalennia rishennia sudu v tsyvilnomu sudochynstvi / I. O. Izarova // Pravo i suspilstvo. — 2014. — № 3. — S. 61–67.
16. Case of Delcourt v. Belgium 17 January 1970. URL: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/delkur-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (data zvernennia: 05.11.2018)
17. Petrukhyn Y. L. Hlasnost sudoproyzvodstva — harantyya sovetskoho pravosudyia. Harantyy prav lychnosti v sot-syalystycheskom uholovnom prave y protsesse: Mezhvuzovskiy tematycheskyy sbornyk / otv. red. O. Ya. Motovylovker. Yaroslavl: Yzd-vo Yaroslavskoho un-ta, 1981. S. 31–46.
18. Sudia KSU sudytsia s restoranom. Ystoryia o vozmeshcheny moralnoho vreda na 90 tys. hrn. / Yurydycheskaia praktyka. — 22.06.2004. — № 25.
19. Ukhvala Zhovtovodskoho miskoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 18 chervnia 2015 roku v tsyvilnii spravi № 176/748/15-ts. Baza danykh «Iedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45839296> (data zvernennia: 09.11.2018).
20. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 14.11.2000 roku u spravi «Ripan proty Avstrii» (Riepan v. Austria) / Dzheremi Makbraid Yevropeiska konventsia z prav liudyny ta kryminalnyi protses // Dzheremi Makbraid. — K.: K.I.S., 2010 — S. 257–258.
21. Reshenye Evropeiskoho suda po pravam cheloveka ot 26.05.1988 hoda po delu «Экбатаны протyv Shvetsyy» (Ekbatani v. Sweden) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Ekbatani_v_Sweden_26_05_1988.doc (data zvernennia: 14.11.2018)
22. Judgment in the case of Axen v. Germany, 8 December 1983 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.njb.nl/website/data/artikel/ehrm-8-12-83-a-72-32.htm> (data zvernennia: 14.11.2018).
23. Honchar V. P. Mizhnarodno-pravovi standarty hlasnosti sudovoho protsesu v pretsendentnii praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny / V. P. Honchar // Chasopys Akademii advokatury Ukrainy. — 2013.

УДК 347.99:343.195

Овсяннікова Ольга Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Овсянникова Ольга Александровна

кандидат юридических наук, доцент

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Ovsyannikova Olga

PhD in Law, Associate Professor

Yaroslav Mudryi National Law University

Галайдик Анастасія Русланівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Галайдик Анастасия Руслановна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Galaydik Anastasia

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ АСПЕКТІВ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК ІНСТРУМЕНТУ НАРОДОВЛАДДЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ РЕАЛІЙ

АНАЛИЗ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫХ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ СТОРОН СУДА ПРИСЯЖНЫХ КАК ИНСТРУМЕНТА НАРОДОВЛАСТИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ РЕАЛИЙ

ANALYSIS OF THE POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF THE JURY AS A TOOL OF DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF MODERN LEGISLATIVE REALITIES

Анотація. У статті розглядається питання необхідності суду присяжних в системі судоустрою України. Порівнюючи із судовою практикою зарубіжних країн, оцінена можливість розвитку журі присяжних в Україні. Чітко визначені позитивні та негативні аспекти суду присяжних як інструменту народовладдя в сучасному українському законодавстві.

Ключові слова: суд присяжних, судовою системою, законодавство, справедливість, вердикт.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о необходимости суда присяжных в системе судоустройства Украины. Сравнивая с судебной практикой зарубежных стран, оценена возможность развития жюри присяжных в Украине. Четко определены положительные и отрицательные аспекты суда присяжных, как инструмента народовластия в современном украинском законодательстве.

Ключевые слова: суд присяжных, судебная система, законодательство, справедливость, вердикт.

Summary. The article deals with the issue of the need for a jury in the judicial system of Ukraine. Comparing with the jurisprudence of foreign countries, the possibility of developing a jury in Ukraine is appreciated. The positive and negative aspects of the jury, as an instrument of democracy in modern Ukrainian legislation, were clearly identified.

Key words: court jury, judicial system, legislation, justice, verdict.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні, відповідно до чинного законодавства, судом присяжних розглядаються найскладніші кримінальні справи щодо злочинів, за вчинення яких Кримінальним кодексом України передбачено найвищу міру покарання — довічне позбавлення волі, але певні категорії справ залишаються поза їхньою увагою. Ця проблема є результатом низького розвитку інституту присяжних та його вузької спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Це питання розглядалося такими науковцями як: Ю. М. Грошевого, В. В. Городовенка, В. Т. Маляренка, І. О. Русанової, М. І. Сірого, В. І. Шишкіна та іншими, які аналізують окремі питання процесуального та організаційного характеру, що стосуються функціонування суду присяжних, та його подальший необхідний розвиток. Але це питання досі залишається дискусійним.

Метою статті є аналіз позитивних та негативних аспектів суду присяжних і визначення його необхідності в системі судоустрою України. Також потрібно дослідити, що таке суд присяжних, статус присяжних та проаналізувати діяльність суду присяжних в Україні в порівнянні із зарубіжними країнами.

Виклад основного матеріалу. Суд, як орган незалежної і самостійної гілки влади, є важливою складовою сучасної демократичної держави. Його діяльність спрямована на захист прав і свобод людини, забезпечення правового порядку в країні та вирішення суперечок і конфліктів між фізичними та юридичними особами. Суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Згідно зі ст. 4 Закону України про «Про судоустрій та статус суддів» організація та діяльність судів України, статус суддів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода та обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищає суд. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Основний закон закріпив участь народу в здійсненні правосуддя за допомогою присяжних. Так, у ст. 124 вказано, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних, у ст. 127 — правосуддя здійснюють судді та у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних, у ст. 129 — судочинство про-

вадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [2].

Після закріплення цього положення виникло спірне питання: чи потрібен суд присяжних в судовій системі України? Одні вважають, що ці представники народу відіграють важливу роль у реалізації судової влади. А інші мають протилежну думку і заперечують необхідність реалізації такого судового інституту.

Перед тим, як визначити необхідність цієї правової інституції в Україні, потрібно з'ясувати, що ж таке «інститут присяжних».

Отже, суд (журі) присяжних — це різновид розгляду в суді, при якому рішення по суті справи приймають непрофесійні судді. Розрізняють класичну (англо-американську) модель журі присяжних, яка в декілька адаптованому вигляді впроваджена в ряді держав, що належать до романо-германської правової сім'ї (Іспанія, Росія, Грузія та інші), і континентальну модель, сприйняту багатьма європейськими державами, в тому числі Україною.

Особливостями класичної моделі є:

- 1) застосовується за тими звинуваченнями, за якими підсудний не визнав свою винуватість;
- 2) присяжні хоч і вивчають докази у справі, але демонструють зовнішню відстороненість від судового процесу, самостійно не опитують його учасників (ставлять питання тільки письмово, через головууючого);
- 3) розмежування завдань присяжних, які повинні вирішити «питання факту» (чи винен обвинувачений), і завдань суддів, які вирішують «питання права» (кваліфікація злочину і вибір покарання);
- 4) присяжні не зобов'язані аргументувати своє рішення. Вторинними, похідними ознаками англо-американської моделі є:
- 5) здійснення ряду процесуальних дій і винесення вироку судом після вердикту присяжних;
- 6) вимога про одностороннє рішення журі;
- 7) неможливість апеляційного оскарження рішення журі присяжних.

Щодо континентальної моделі суду присяжних, то вона розвивалася на основі суду асизів і суду шефенів. Відмінними рисами даної моделі є загальна компетенція колегії професійних суддів і журі присяжних, які одночасно вершать і «суд права», і «суд факту». Присяжні в цій моделі володіють всіма правами суддів і зобов'язані аргументувати прийняті рішення. Законодавство України слідує континентальному варіанту суду присяжних. Це означає, що в цьому суді братимуть участь 7 присяжних засідателів, а в окремих випадках — 8–10 [6].

То ж хто такі «присяжні»?

Це люди, які присягаються виносити справедливий та об'єктивний вердикт. Вони повинні визначити, чи справді винна людина у скоєному злочині. За своє рішення присяжні несуть моральну

відповідальність, тому що, в якійсь мірі, вони впливають на людську долю.

Стати присяжним зможе не кожний. Існує ряд вимог для охочих займатись такою діяльністю. Особа повинна:

- 1) бути громадянином України;
- 2) досягти тридцятирічного віку;
- 3) постійно проживати на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інакше не визначено законом;
- 4) володіти українською мовою;
- 5) не бути держслужбовцем, нотаріусом, адвокатом і т. д.;
- 6) не мати незнятої чи непогашеної судимості;
- 7) бути дієздатними та не мати захворювань, які перешкоджатимуть здійснювати свої повноваження [1].

Відповідно до українського законодавства, суд присяжних реалізується тільки при місцевому загальному суді першої інстанції і лише за звинуваченнями, за які може бути передбачено довічне позбавлення волі [3].

Кримінальне провадження може розглядатися присяжними засідателями за таких умов:

- 1) про злочин проти життя і здоров'я особи та проти держави;
- 2) за умови заявленого клопотання підсудного чи його захисника про розгляд справи за участю присяжних;
- 3) у випадку, коли санкція кримінально-правової норми передбачає позбавлення волі строком від десяти років або довічне позбавлення волі.

Журі присяжних було створено для посилення людської довіри до судової влади, тому що вони виступають як гарант справедливості, гласності, змагальності та неупередженості. Також присяжні не піддаються сторонньому впливу, а довіряють власній інтуїції та емоціям [4].

Звертаючи увагу на судову практику зарубіжних країн, можна помітити, що суд присяжних широко використовується у більшості країн Західної Європи та США. Тому б хотілось проаналізувати цей правовий інструмент у судовій системі Америки.

На відміну від українського законодавства, Конституція Сполучених Штатів Америки гарантує наявність присяжних у всіх кримінальних справах, а Верховний Суд зазначає, що «суд присяжних — це основоположне в американській системі правосуддя та найважливіший елемент шостої та сьомої поправок до Конституції США (шоста поправка стосується права на суд присяжних у кримінальних справах, а сьома — у цивільних). З того моменту суд присяжних є невід'ємною частиною судової системи Америки [7].

Судочинство в США побудоване на основі змагальної системи, тобто сторони беруть активну участь у поданні своїх доказів у справі, а суддя є більш пасивним — реагує на заперечення сторін і відпо-

відає на поставлені йому запитання. Пасивність суддів забезпечує відсутність будь-якого впливу на присяжних та їх рішення [5].

Процес судового розгляду полягає в визначенні присяжними всіх необхідних фактів по справі та дозволяє зрозуміти, на користь якої сторони вони свідчать — сторони обвинувачення чи захисту. Присяжні можуть робити нотатки під час свідчень чи ставити запитання свідкам, експертам, потерпілому та обвинуваченому.

Для всіх моделей суду присяжних спільним елементом є обов'язки, які покладаються на так званих «непрофесійних суддів». До них відносяться:

- 1) надати необхідну правдиву інформацію про себе;
- 2) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати та вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням основних засад судочинства;
- 3) дотримуватися суддівської етики;
- 4) виявляти повагу до всіх учасників процесу;
- 5) вчасно з'являтися для участі в судовому засіданні;
- 6) не розголошувати відомості про кримінальне провадження, які стали йому відомі під час засідання;
- 7) виконувати вимоги, які встановлені законодавством у сфері корупції [3].

І в США, і в Україні робота присяжного оплачується та забезпечується державою. Також їм надаються гарантії захисту з боку держави, наприклад: якщо особа проявляє неповагу до присяжного, то вона притягується до адміністративної відповідальності, а за погрозу або насильство — до кримінальної.

Проаналізувавши погляди вітчизняних та зарубіжних науковців-правників, можна констатувати, що наявність у судовому засіданні присяжних має як безліч позитивних, так і негативних аспектів.

До позитивних рис такого нововведення як суд присяжних належать:

- реалізація положень Конституції України, а саме статті 124, де вказано, що народ бере участь у здійсненні правосуддя за допомогою присяжних;
- за даними соціологічного дослідження 2017 року «Ставлення громадян України до судової системи» встановлено, що рівень довіри до суддів є одним з найнижчих серед усіх державних і суспільних інституцій. Про свою недовіру до суддів повідомили 80,9% жителів, а про довіру — 9,3%. Найбільше українці довіряють місцевим судам, на це вплинула саме наявність суду присяжних. Тому широке застосування суду присяжних зможе підвищити довіру населення до судової системи [8];
- можливість суду присяжних розгледіти у справі те, що не помітить суддя, адже, приймаючи рішення, суддя перш за все спирається на законодавство;
- можливість збільшення кількості виправдальних вироків, адже присяжні захищають

інтереси громадян, а професійний суддя, як уособлення держави, буде схилитись до пропозицій посадових осіб державних органів, що найчастіше буде мати результатом ухвалення обвинувальних вироків;

- відбудеться демократизація кримінального процесу, адже значно розшириться участь громадян у процедурі притягнення до кримінальної відповідальності;
- суд присяжних є важливим джерелом інформації про правосуддя для суспільства. Це може стати поштовхом для підвищення правової культури та свідомості серед українців, що буде мати наслідком краще розуміння закону та його дотримання в повсякденному житті [9].

Поряд з тим, є низка негативних аспектів, на яких потрібно наголосити. До них можна віднести:

- необхідність додаткового фінансування, а на даний момент це є проблемою для державного бюджету;

- відповідно до закону, присяжні можуть не мати юридичної освіти, а це може викликати у них складність при розгляді деяких тяжких кримінальних справ;
- відсутність гарантій щодо незаконного впливу на присяжних. В законодавстві України вказано, що не можна здійснювати будь-який вплив на присяжних з боку учасників кримінального процесу так само, як і на суддів, прокурорів та адвокатів, проте ця заборона часто порушується. Тому, на жаль, ми не можемо стверджувати, що зменшиться заангажованість та корупція у сфері судочинства;
- наявність загрози на рахунок того, що узгодження списку присяжних займе досить багато часу,

тому що у громадян відсутнє бажання бути задіяними у цій сфері, оскільки для них державою встановлено недостатній рівень винагороди за їх діяльність;

- велика вірогідність того, що присяжні будуть схилитись до винесення вироку на підставі власних емоцій, а не закону.

Висновки. Проаналізувавши все вищесказане, можна дійти висновку, що такий інститут народовладдя як «суд присяжних» є допоміжним інструментом для здійснення правосуддя в країні. Проте для його реалізації потрібно реалізувати ряд реформ, які б значно покращили та розширили його повноваження.

Наявність негативних аспектів суду присяжних є поштовхом для сумнівів щодо ефективності його діяльності. Держава повинна забезпечити якісний розвиток цього інституту для його подальшого використання у судах для здійснення правосуддя.

Якщо уникнути всіх наведених негативних рис, то суд присяжних значно покращить стан судової системи в Україні і підвищить рівень довіри населення.

Наслідком тісної співпраці цього правового інституту з професійними суддями можна вважати наявність контролю один за одним, за допомогою чого відбуватиметься зменшення свавілля та уникнення можливих суддівських помилок.

Отже, підсумувавши, можна сказати, що суд присяжних є гарантом справедливості правосуддя для народу і необхідним елементом сучасної судової влади. Але для його повної реалізації потрібна практика та реформування законодавства. І тільки тоді інститут присяжних зможе діяти як стабілізатор демократичних функцій, які покладені в основу його діяльності.

Література

1. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / за ред. Л. М. Москвич. — Х.: «Право». — 2016.
2. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Русанова І. О. Суд присяжних як форма захисту громадян» / І. О. Русанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20(3).pdf)
5. Юрінком Інтер: Роль суду присяжних в США та Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://yuricom.com/legal_practice/analitichna_yurysprudentsiia/rol-sudu-prisyazhnykh-u-ssha-ta-ukraini/
6. LEXLIGA: Суд присяжних: загальна характеристика та особливості імплементації в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-karakteristika-i-osobennosti-implimentaczii-v-ukraine>
7. Конституція США [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=168>
8. Звіт соціологічного дослідження: «Ставлення громадян України до судової системи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>
9. Зубачова І. С. Доцільність створення інституту суду присяжних в Україні / І. С. Зубачова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Pravo/31536.doc.htm

References

1. Organization of judicial and law enforcement bodies: textbook / ed. LM Moskvich. — X.: «Right». — 2016.
2. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. The Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» of 02.06.2016 [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Rusanova I. O. The jury as a form of protection of citizens / I. O. Rusanova [Electronic resource]. — Access mode: [file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20(3).pdf)
5. Yurinkorm Inter: The role of the jury in the US and Ukraine [Electronic resource]. — Access mode: https://yurinkorm.com/legal_practice/analychna_yurysprudentsiia/rol-sudu-prisyazhnykh-u-ssha-ta-ukraini/
6. LEXLIGA: Jury trial: General characteristics and peculiarities of implementation in Ukraine [Electronic resource]. — Access mode: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-xarakteristika-i-osobnosti-implementaczii-v-kraine>
7. US Constitution [Electronic resource]. — Access mode: <http://worldconstitutions.ru/?p=168>
8. Report of the Sociological Research: «Attitude of Ukrainian Citizens to the Judicial System» [Electronic resource]. — Access mode: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>
9. Zubachova I. S. The expediency of establishing an institute of jury trials in Ukraine / I. C. Zubachova [Electronic resource]. — Access mode: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Pravo/31536.doc.htm

УДК 347.151-347.41

Сільченко Вероніка Віталіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сильченко Вероника Витальевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Silchenko Veronika

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Володіна Оксана Олександрівна

доцент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Володина Оксана Александровна

доцент кафедры криминального права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Volodina Oksana

Docent of Department of Criminal Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В УКРАИНЕ

LEGAL REGULATION OF POST-MORTEM DONATION IN UKRAINE

Анотація. В статті розглянуто питання правового регулювання трансплантації донорських органів на базі нового закону «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Область дослідження – дозвіл на трансплантацію органів від донора-трупа. Аналіз правового регулювання погоджувальної процедури вилучення донорського органу у донора-трупа.

Ключові слова: трансплантація, презумпція згоди, презумпція незгоди, донор-труп, пересадка органів.

Анотация. В статье рассмотрены вопросы правового регулирования трансплантации донорских органов на базе нового закона «О применении трансплантации анатомических материалов человеку». Область исследования – разрешение на трансплантацию органов от донора-трупа. Анализ правового регулирования согласительной процедуры изъятия донорского органа у донора-трупа.

Ключевые слова: трансплантация, презумпция согласия, презумпция несогласия, донор-труп, пересадка органов.

Summary. The article deals with the issues of legal regulation of donor organs transplant on the basis of the new law «On the application of transplantation of anatomical materials the man». The field of study is the permission for transplantation of organs from the corpse-donor. Analysis of the legal regulation of the consent procedure for the seizure of a donor organ from a corpse-donor.

Key words: transplantation, presumption of consent, presumption of disagreement, corpse-donor, organ transplant.

Постановка проблеми. Життя — це найвища цінність для людини та суспільства, і тому виникає необхідність винайти якомога більше джерел для його збереження. Одним з таких і є трансплантологія — в деяких випадках це єдиний шанс для відновлення здоров'я та збереження життя.

В більшості країнах світу саме трансплантація донорських органів від померлої людини вважається найбільш розповсюдженим видом трансплантації. З 1 січня 2019 року в Україні буде введений в дію новий закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» який також

передбачає вилучення органів від донора-трупа. Законом була вдосконалена юридична процедура отримання «чітко вираженої згоди на посмертне донорство. Важливим питанням є правове регулювання погоджувальної процедури на вилучення органів у померлої особи.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час трансплантологія являє собою одну з найважливіших галузей медицини. Але в той самий час є однією з найбільш суперечливою у плані соціальних відносин. Рівень трансплантології стає все більш вдосконаленим, що дає змогу повернення до нормального, здорового життя все більшій кількості людей. Зважаючи на конституційні права і гарантії людини на життя та тілесну недоторканість, виникає необхідність врегулювання з державою дієвих механізмів для отримання юридичної згоди на вилучення донорських органів, яка таким чином має забезпечити дієвість ефективного регулювання трансплантацій. Також слід зазначити, що реалізація конституційних прав разом з подальшим втіленням новацій в трансплантології є саме важливе — пов'язувати це з соціальними цінностями, якими є людина, її життя, права і свободи. Таким чином майбутнє трансплантації в Україні напряму залежить від досягнення деяких чинників. Так, по-перше — це перебудова свідомості людей. Проведення заходів для правової освіти громадян в даному питанні є основою, яка зможе вивести рівень свідомості людей на якісно вищий рівень, що позитивно позначиться на системі охорони здоров'я країни. По-друге — це є юридична сторона питання. Законодавство з питань трансплантацій в усьому світі не абсолютне, а зважаючи на новітні медичні розробки щодо лікування хворих, воно невпинно просувається вперед. Виходячи з цього, українське законодавство про трансплантологію також необхідно було переробляти та вдосконалювати, врегульовуючи всі проблемні питання, беручи до уваги міжнародний досвід та зважаючи на всі морально-етичні основи даної теми.

Сьогодні не існує жодної країни в світі, де була б заборонена трансплантація органів. Згідно світової статистики у США щорічно проводиться 26–28 тисяч трансплантацій органів, у Польщі 1,5 тисяч, у Латвії, Литві, Естонії у середньому 40 трансплантацій на 1 млн. населення щорічно, у Білорусії — 50 на 1 млн. населення. В Україні ця цифра катастрофічно низька, лише 3,1 трансплантацій на 1 млн. населення. Так, прийнятий закон не просто є актуальним на сьогоднішній день, він є вкрай необхідним, враховуючи те, що для багатьох людей це є єдиним шансом на порятунок.

Тема донорства за останні декілька місяців чи не найбільш обговорювана тема. Це пов'язано з прийняттям Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», який набув чинності 24 червня і почне діяти з 1 січня 2019 року. Новий Закон врегулює права донора і реци-

пієнта на законодавчому рівні відповідно до європейських стандартів. Найважливішою зміною, яка передбачена новим Законом, є юридична процедура щодо згоди або незгоди на посмертне донорство та порядок відкликання заяви.

За новим законом кожна повнолітня і дієздатна особа за життя може дати згоду чи не згоду на вилучення органів після смерті і в будь-який момент своє рішення вона може відкликати. Основними принципами застосування трансплантації за ст. 4 Закону є добровільність, гуманність, анонімність, надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями; безоплатність (крім гемопоетичних стовбурових клітин); дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства) [1].

Трансплантація органів від донорів-трупів вже давно є поширеною практикою у світі, завдяки якій рятують тисячі життів. За статистикою 90% пересадок донорських органів здійснюється від трупних донорів. Тому й існує потреба правового регулювання вилучення органів і тканин з померлої людини.

Ст. 13 нового закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначає трансплантацію як метод лікування, що застосовується виключно за наявності медичних показань і згоди об'єктивно інформованого дієздатного реципієнта лише у випадках, коли усунення небезпеки для життя або відновлення здоров'я реципієнта іншими методами лікування неможливе» [1].

В світі існує дві системи регулювання вилучення органів у померлих осіб — презумпція згоди та презумпція незгоди. Всесвітньою організацією охорони здоров'я схвалені обидві системи і обидві використовуються на практиці у різних країнах світу.

Презумпція згоди означає, що кожна людина за життя дає згоду на посмертне вилучення органів умовно. Тобто, якщо людина за життя не оформила своє небажання на вилучення органів, то після її смерті згода від родичів на трансплантацію органів не потрібна. Іншими словами, відсутність незгоди трактується як згода. Такий тип презумпції застосовують у Іспанії, Австрії, Бельгії, Білорусії, Росії, Чехії, Угорщині та інших країнах.

Презумпція незгоди передбачає, що кожна людина заздалегідь не дає згоду на вилучення своїх органів. Трансплантація органів можлива за умови, якщо людина за життя добровільно дала згоду на вилучення органів, або таку згоду надали родичі після його смерті. Такий тип презумпції застосовують у США, Англії, Нідерландах, Україні, Китаї, Італії та у ряді інших країн.

На розгляд до Верховної Ради були подані обидві моделі, які досить успішно використовують у розвинутих країнах Європи.

Кожна з моделей, на мій погляд, має можливість на існування в Україні. За новим законом Україна залишила модель «презумпції незгоди». На мій

погляд презумпція незгоди є більш гуманнішою по відношенню до людини. Бо трансплантація органів навіть померлої людини — це особиста і добровільна справа самої людини. Відомий спеціаліст з біоетики І. В. Силуянова вважає що «трансплантація органів без отриманої згоди людини є насильницьке перетворення померлої в донора, що є порушенням основного принципу моральних взаємин між людьми — волі і згоди людини вступати в подібні взаємини» [2].

Проаналізуємо правове регулювання погоджувальної процедури на вилучення органів у трупа. Згідно ст. 16 Закону «Кожна повнолітня дієздатна особа має право надати письмову згоду або незгоду на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону (далі — згода або незгода на посмертне донорство)» [1]. У разі, якщо померла особа не залишила за життя заяви згоди чи незгоди на посмертне донорство, то питання вилучення анатомічних матеріалів вирішується з близькими родичами відповідно до закону. І тут виникає декілька важливих питань. Багато хто з науковців і в Україні також вважають, що саме процес отримання згоди на донорство органів є головним фактором, що стримує розвиток донорства, бо навряд чи наше суспільство готове взагалі при житті усвідомлювати те, що чийсь органи можуть у будь-який час врятувати життя іншої людини. І тут потрібно шукати шляхи які б змогли кардинально змінити свідомість людини. Наприклад у Німеччині, де також діє презумпція незгоди, була внесена поправка до діючого закону «Про донорство, забір та пересадку органів і тканин» від 05.11.1997 р. [3]. Зміни торкнулися введення обов'язкового донорського паспорта, в якому кожний громадянин зобов'язаний вказати згоду чи незгоду на вилучення органів у разі його смерті. Мені здається, що саме така модель отримання згоди чи незгоди на первинному етапі дії нового закону в Україні змогла б спростити юридичну процедуру отримання згоди чи незгоди на вилучення донорських органів.

Що стосується отримання дозволу від родичів потенційного донора, у ст. 16 зазначено «У разі якщо померла особа не висловила за життя своєї згоди або незгоди на посмертне донорство, не визначила свого повноважного представника, що встановлено трансплант-координатором згідно з даними Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, згода на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів з тіла такої особи після визначення її стану як незворотна смерть відповідно до закону запитується трансплант-координатором особисто у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри)». На мій погляд, необхідно більш чітко прописати першо-

чергову обов'язкову послідовність щодо родичів, які повноважені надавати згоду чи незгоду, а також врахувати ситуацію, коли ця згода чи незгода не може бути досягнута.

Правове регулювання донорства від померлої особи напряму пов'язано з появою терміна «померла особа». Вилучення донорського органу у потенційного донора-трупа можливе лише після підписання акта констатації смерті його головного мозку або фіксації у медичній документації померлої особи факту її біологічної смерті.

«Презумпція незгоди» не може також повністю гарантувати збереження норм моралі. Навіть у країнах, де медицина стоїть на більш високому професійному рівні трапляються порушення закону, пов'язані з питанням вилучення донорських органів. У 2012 році дві клініки Німеччини були замішані у донорському скандалі. Лікарі клініки Геттингена та Регенсбурга підробляли лабораторні дані пацієнтів для того, щоб вони могли найшвидше отримати донорські органи. Якщо такі прецеденти трапляються навіть у таких лікарнях, то що можна казати про наші клініки, де існує стійка недовіра до лікарів, і де не кожний лікар зможе переконати родичів померлого пацієнта на трансплантацію здорових органів. У суспільстві, це може буди розцінене, як небажання лікаря врятувати пацієнта.

Хоча презумпцію незгоди і можна вважати більш гуманною та справедливою щодо особистості, ми не можемо виключати випадків порушення прав людини і використання донорських органів на комерційній основі. У ст. 21 Конвенції про права людини і біомедицину чітко зазначено, що «тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди» [4].

Тому ст. 143 Кримінального Кодексу України, також зазнала змін. Зокрема, нова редакція встановлює більш суворе покарання за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, у вигляді «штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації — карається позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5].

У разі, якщо вказані дії «вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, то вони караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5]. У випадку, якщо зазначені правопорушення

«вчинені за попередньою змовою групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади і займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5].

Висновок. Новий закон, який вступить в дію з нового року, нарешті зрушить з місця проблему, яка на протязі двох десятиліть так і не мала вирішення.

Трансплантація від донора-трупа зможе дати шанс на життя людям, які потребують пересадки органів. Звичайно, цей закон ще не раз буде зазнавати уточнень та корегувань протягом застосування. Найбільш складним на сьогоднішній день залишається питання щодо отримання згоди на вилучення органів померлої людини. Але все ж таки головним є те, що нарешті, посмертне донорство підтверджено законодавчо.

Література

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17.05. 2018 № 2427-VIII / ВВРУ. — № 28. — ст. 232.
2. Силуянова И. В. Антропология болезни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://theprayerbook.info/728-antropologiya-bolezni.html>
3. Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz — TPG) von 05.11.1997 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/tpg//BJNR263100997.html>
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

References

1. On the application of transplantation of human anatomical materials: Law of Ukraine from 17.05. 2018 № 2427-VIII / The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine — № 28. — article 232.
2. Siluyanov IV Anthropology of the disease [Electronic resource]. — Access mode: <https://theprayerbook.info/728-antropologiya-bolezni.html>
3. Law on the donation, removal and transfer of organs and tissues (Transplantation Act — TPG) from 05.11.1997 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.gesetze-im-internet.de/tpg//BJNR263100997.html>.
4. Convention on the Protection of Human Rights and Dignity regarding the Use of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine [Electronic Resource]. — Access mode: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
5. The Criminal Code of Ukraine [Electronic resource]. — Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Степлюк Катерина Вячеславівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Степлюк Екатерина Вячеславовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Stepliuk Ekateryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Ткачова Олена Вікторівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC OF CYBERCRIME: CURRENT STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT

Анотація. У статті автор розглядає і аналізує роль та місце явища кіберзлочинності у сучасному світі. Наведено кількісні і якісні кримінологічні показники кіберзлочинності шляхом аналізу даних статистичної звітності Генеральної прокуратури України за січень-жовтень 2018 року. Особлива увага приділяється характеристиці портрету комп'ютерного злочинця. У даній статті також розглянуто політико-правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські та культурно-психологічні фактори детермінації кіберзлочинності. На основі отриманих результатів, зроблено відповідні висновки щодо тенденції зростання кіберзлочинів та потреби протидії таким діянням.

Ключові слова: кіберзлочинність, кримінологічна характеристика, кіберзлочинець, фактори детермінації кіберзлочинності.

Анотация. В статье автор рассматривает и анализирует роль и место явления киберпреступности в современном мире. Приведены количественные и качественные криминологические показатели киберпреступности путем анализа данных статистической отчетности Генеральной прокуратуры Украины за январь-октябрь 2018 года. Особое внимание уделяется характеристике портрета компьютерного преступника. В данной статье также рассмотрены политико-правовые, социально-экономические, организационно-управленческие и культурно-психологические факторы детерминации киберпреступности. На основе полученных результатов, сделаны соответствующие выводы относительно тенденции роста киберпреступлений и потребности противодействия таким деянием.

Ключевые слова: киберпреступность, криминологическая характеристика, киберпреступник, факторы детерминации киберпреступности.

Summary. In this article the author analyzes the role and place of the phenomenon of cybercrime in the modern world. The quantitative and qualitative criminological indicators of cybercrime are given by analyzing statistical reporting data of the General Prosecutor's Office of Ukraine for January-October 2018. Particular attention is paid to characterizing a computer offender's portrait. This article also examines political, legal, socio-economic, organizational and administrative and cultural-psychological determinants of cybercrime. Based on the results, the correct conclusions are made about the growth trends in cybercrime and the needs to act against such.

Key words: cybercrime, criminological characteristic, cybercriminal, determinants of cybercrime.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі все більше виробництв і послуг спираються на інформаційні технології. Виробництво і постачання енергії, очищення і постачання питної води, керування транспортом, освітлення міст, зв'язку, доступ людей до інформації, охорона здоров'я, оплата товарів і послуг, волевиявлення під час виборів і референдумів, і навіть електронне урядування — все це реалії нашого життя. Ми залежимо від безперервності та коректності функціонування комп'ютерних систем об'єктів критичної інфраструктури, і атаки з боку та засобами кіберпростору на такі системи спричиняють реальні загрози для безпеки людей і суспільства.

Окремі питання кіберзлочинності неодноразово були предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Зокрема, цій проблематиці присвячені праці О. Амеліна, Ю. Багуріна, В. Бугузова, В. Голубева, О. Дзьобаня, В. Дзюндзюка, Р. Калюжного, М. Карчевського, М. Кравцової, В. Лісового, В. Навроцького, В. Номоконова, Д. Пашнева, В. Пилипчука, М. Погорецького, В. Сташиса, В. Шеломенцева, О. Юрасова та інших.

Під *кіберзлочинністю* розуміють соціально-правовий феномен, що проявляється в забороненій законом про кримінальну відповідальність предметної діяльності (кримінальній активності) частини населення з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних систем, комп'ютерних мереж і мереж електров'язку [1, с. 7]. ООН під явищем кіберзлочинності розуміє будь-які злочини, що вчиняються у комп'ютерній мережі або за допомогою неї і не має на увазі виключно складні кіберзлочини вищого порядку, що потребують для їхнього вчинення надвисоких інтелектуальних здібностей чи довготривалого планування. Прояви кіберзлочинності мають кримінально-правові межі, що визначаються переліком злочинів, ознаки яких закріплені у ст.ст. 361, 361¹, 361², 362, 363, 363¹ КК України.

Варто звернути увагу, що в науковій юридичній літературі наведені такі ознаки кіберзлочинів, що відрізняють їх від «звичайних» злочинних посягань і значно підвищують їх суспільну небезпечність. По-перше, кіберзлочин не вимагає фізичного зближення жертви та суб'єкта злочину в момент вчинення такого. По-друге, кіберзлочин є «автоматизованим» злочином (суб'єкт злочину за допомогою комп'ютерних технологій протягом короткого періоду часу може збільшити кількість протиправних діянь до декількох тисяч). По-третє, суб'єкт кіберзлочину не підвладний обмеженням, які існують у реальному, фізичному світі. Так, кіберзлочини можуть бути вчинені миттєво, а тому потребують швидкої реакції на них. По-четверте, кіберзлочинність і досі залишається новим феноменом, і наука ще не здатна встановлювати моделі розповсюдження різних видів злочинів географічно та демографічно,

як це можливо стосовно злочинів, що вчиняються у реальному, фізичному світі [7, с. 130].

Сучасний стан кіберзлочинності в Україні проявляється через опис і пояснення її кількісних та якісних кримінологічних показників. Аналіз даних офіційної статистичної звітності за останні сімнадцять років свідчить про тенденцію стабільного та стрімкого зростання рівня кіберзлочинів. За звітний період січень-жовтень 2018 року абсолютна кількість зареєстрованих кіберзлочинів сягнула 2082 [2], що майже вдвічі більше за січень-жовтень 2017 року [3]. Кількість кіберзлочинів від усіх кримінальних правопорушень за звітний період становить 0,5%. Найбільшу питому вагу становлять злочини, передбачені ст. 362 КК України — 48% та 44% — злочини, передбачені ст. 361 КК України. За січень-жовтень 2018 року обліковано 0 особливо тяжких кіберзлочинів та 1470 тяжких, що складають 70% від усіх зареєстрованих злочинів у цій сфері (характер злочинності) [2]. Аналіз географії кіберзлочинів в Україні виявив залежність її поширення від фактору урбанізації. Найбільша кіберкримінальна активність фіксується за ранжиrom в Дніпропетровській області, м. Києві, а також Харківській, Запорізькій та Черкаській областях. Найнижча — в Чернівецькій, Херсонській, Сумській, Кіровоградській областях. Крім того, слід відзначити випадки реєстрації кіберзлочинів на залізниці (Одеська залізниця), що засвідчує поступову експансію кіберзлочинності на більшість сфер життєдіяльності нашого суспільства [1; 9]. На жаль, зазначені вище статистичні показники не відбивають реальний стан кіберзлочинності, оскільки цей різновид злочинів має високий рівень латентності. За експертними оцінками, рівень латентності кіберзлочинів становить 90–95% [1, с. 8].

Успішна боротьба з кіберзлочинами неможлива без всебічного аналізу образу мислення і особи порушника. У результаті проведеного аналізу статистичної звітності Генеральної прокуратури України за січень-жовтень 2018 року встановлено, що в більшості своїй кіберзлочинці — це працездатні, які не працюють і не навчаються (50%), чоловіки (67%), віком 18–28 років (34%), віком 29–39 років (30%), громадяни України (100%), які мають повну вищу і базову вищу освіту (57%), студенти вищих навчальних закладів (57%) та професійно-технічних навчальних закладів (43%), виявлені особи, які раніше вчиняли злочин (фактичний рецидив) (10%), з яких особи, судимість яких не знята і не погашена (юридичний рецидив) (36%) [4].

В ідеалі особу кіберзлочинця треба характеризувати щодо кожного окремого різновиду злочинів у кожній із груп, оскільки специфіка вчинення, мотивація та рівень професіоналізму у сфері комп'ютерних технологій та комп'ютерної безпеки значно відрізняється для кожного із них. Деякі розмежовують кіберзлочинців за формою прояву на активні (кібертероризм, погрозу фізичної розправи,

кіберпереслідування та кіберсталкінг) та пасивні (кіберкрадіжки, кібервандалізм, кібершахрайство, кібершпигунство та поширення спаму та вірусних програм) [5, с. 294]. Та деякі спільні риси портрета комп'ютерного злочинця можна виділити:

- 1) *фізіологічна характеристика*: можливі аутистичні розлади (синдром Аспергера), ескапізм (втеча від дійсності, прагнення піти від реальності, від загальноприйнятих норм суспільного життя у світ ілюзій та псевдо діяльності), адикція (залежність від мережевого світу у кіберзлочинця, може мати навіть прояв хворобливого стану, коли потяг до проведення усього часу у комп'ютерному просторі призводить до нехтування усіма іншими проявами матеріального та соціального життя), делінквентна поведінка (співвідноситься як частина та ціле із девіантною поведінкою і проявляється як загальна асоціальна спрямованість та схильність до порушення правил людського співжиття та вчинення правопорушень);
- 2) *психоемоційна складова*: високі та надвисокі інтелектуальні здібності, посидючість, здатність чекати роками результатів власних дій, бажання поглизувати з уразливості системи, певним чином самоствердитися, почуття вищості та самолюбства, скритність;
- 3) *мотивація та тип*: наявна корислива мета майже у всіх злочинах, отримати ігрові засоби чи викликати інші суспільні процеси [6, с. 201].

Детермінаційний комплекс кіберзлочинності репрезентований широким спектром протиріч політико-правового, соціально-економічного, організаційно-управлінського та культурно-психологічного характеру. *Політико-правові фактори* детермінації кіберзлочинності: неузгодженість позицій урядів різних держав з питань інформаційної політики та дотримання прав особи у кіберпросторі; відсутність єдиної державної стратегії України щодо забезпечення кібернетичної безпеки.

Відстоюється думка, що *соціально-економічні фактори* кіберзлочинності не є для неї специфічними, але, тим не менш, суттєвими, а саме: розшарування населення за майновою ознакою, падіння рівня життя, безробіття, інфляція; трансформація господарської діяльності міжнародного рівня з превалюванням її сегменту в кіберпросторі; нарощування обсягів міжнародних безготівкових розрахунків (в тому числі й з активізацією трудової міграції), інтернет-банкінгу є кореляційними та обумовлюючими чинниками кіберзлочинності.

Організаційно-управлінські фактори кіберзлочинності полягають у недоліках соціального контролю (ігнорування користувачами всіх рівнів вимог інформаційної безпеки, вади фінансового та наукового забезпечення її функціонування; дефектах в системі організації і практичного забезпечення технічного захисту комп'ютерних мереж; низькому рівні підготовленості правоохоронних органів з питань протидії кіберзлочинності тощо.

Культурно-психологічні фактори обумовлюють соціально значущою активністю у віртуальному середовищі, для певних секторів якого характерним є ціннісно-світоглядний вакуум, знеособлення суспільних відносин та девальвація їх олюдненого значення. Функціонування індивідууму в таких умовах сприяє його соціальній дезорганізації, конфлікту зі складовими реальних сфер життєдіяльності, який вирішується на базі закріплених антисуспільних установок, концентровано виражених у комплексі сваволі та ілюзій [1, с. 9–10].

Суспільна небезпека злочинів у сфері комп'ютерної інформації полягає в тому, що неправомірний доступ або зміна комп'ютерної інформації може порушувати діяльність різних систем забезпечення держави: оборони, енергетики, транспорту та спричинити не тільки матеріальний збиток, але і людські жертви [8, с. 109]. Останнім часом швидко розвивається тенденція зростання кількості кіберсуїцидів, що є видом злочину проти життя і здоров'я. В даному випадку спостерігається аутоагресія, яка знаходить вихід через пошук в мережі односторонніх та спільне здійснення суїцидальних дій. В даному випадку провідним мотивом є прагнення позбавитись болю, що виникає в кризових ситуаціях і який суб'єктивно сприймається як нестерпний, або ж бажання шляхом смерті утекти від проблем, з якими індивід не здатен впоратись. Найбільшим і відомим сайтом для самогубців Wired називає alt.suicide.holiday, скорочено a.s.h., що можна перевести, як «прах». Учасники цієї групи називають себе Ешера (Ashers), а ЗМІ вважають цей ресурс винним як мінімум в трьох випадках суїциду. Кореспонденти журналу Wired, поговоривши з родичами загиблих, готові підтвердити ще сім смертей, пов'язаних з a.s.h., протягом січня 2003 року [9, с. 257]. Першим зафіксованим фактом вбивства, здійсненим за допомогою мережі Інтернет, був випадок, що відбувся в лютому 1998 р. в США. Важко поранений свідок злочину був захований в закритому госпіталі на території військової бази, проте злочинці через Інтернет-мережу змінили режим роботи кардіостимулятора і апарату вентиляції легенів, що призвело до смерті свідка. Та складність виявлення дій комп'ютерного злочинця полягає в його можливості скоювати злочини в кіберпросторі, у якого не має державних кордонів, що багаторазово збільшують ступінь її суспільної небезпеки.

Висновок. Надшвидкий науково-технічний прогрес безпосередньо пов'язаний із тією ситуацією, в якій опинився світ кіберзлочинності. Кіберзлочинці створюють нові методи скоєння злочинів та знаходять помилки в системах безпеки швидше, ніж ті, хто їм протидіє. Збиток, який завдає кіберзлочинність, сьогодні значно перевищує розмір збитків від традиційних видів злочинів. Тому існує нагальна потреба продиктована часом здійснювати активну протидію таким діям.

Література

1. Кравцова М. О. Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. О. Кравцова; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2016. — 16 с.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за жовтень 2018 року Генеральної прокуратури України від 07 листопада 2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820#
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за жовтень 2017 року Генеральної прокуратури України від 06 листопада 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820#
4. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за жовтень 2018 року Генеральної прокуратури України від 07 листопада 2018 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820#
5. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін., за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. — Х.: Право, 2014. — С. 294.
6. Ткачова О. В., Науменко К. В. Кримінологічна характеристика кіберзлочинця. Юридичний науковий електронний журнал № 2/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/2_2018/54.pdf
7. Європіна І. В. Види протиправних діянь у сфері новітніх інформаційних технологій. Вісник Академії адвокатури України. — 2010. — № 3 (19). — С. 129–136.
8. Старичков М. В. Умышленные преступления в сфере компьютерной информации: уголовно-правовая и кримінологическая характеристики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — Иркутск, 2008. — С. 269.
9. Гаркуша Ю. О. Кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних з використанням соціальних мереж. Порівняльне аналітичне право. — № 6/2015. — С. 255–258 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pap.in.ua/6_2015/78.pdf

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 22 (62)

3 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2018

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 16.01.2019. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 4,42. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.